

Temel Hadis Kaynaklarındaki Askalânlı Râviler

Halil İbrahim Doğan

0000-0002-9644-5498

hidogan@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

[ror.org/05ryemn72](https://orcid.org/05ryemn72)

Öz

Filistin'in önemli şehirlerinden Askalân, Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde 19/640 yılında İslâm topraklarına katılmış ve hicrî ilk asırlarda İslâm Devleti'nin sınır hattında stratejik bir merkez konumunda olmuştur. Sahâbe, tâbiîn ve daha sonraki tabakalardan bazı kimseler, Askalân'a gelerek murâbitlik yapmıştır. Ayrıca önde gelen birçok muhaddis, hadis tahammül etmek için bu şehre rihle yapmıştır. Bu nedenle hadis ilmi bağlamında Askalân'ın rivayet tarihi açısından incelenmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada Hz. Peygamber ile sahâbe ve tâbiünden gelen rivayetleri nakleden Askalânlı râviler konu edilmektedir. Oysa Filistin'in Askalân şehrinde olan ya da burada ikamet eden râvilerin kimlikleri, güvenilirlik durumları ve hadis kitaplarındaki rivayet sayıları incelenmemiştir. Bu çalışmada Askalânlı râvilerin, hadis kitaplarındaki rivayetlerin senedlerinde aktif rol oynadığı ve bazı önemli muhaddislerin hocaları olarak eserlerinde yer aldığı iddia edilmektedir. Bu problemi çözmek için nitel araştırma yöntemlerinden doküman metodu kullanılarak hadis kitaplarında ve rical literatüründe tarama yapılarak Askalânlı râvilerin fihristi çıkarılmış; bu râvilerin biyografik bilgileri, rivayet sayıları ve durumları analiz edilmiştir. Askalânlı râvilere dair bir araştırmanın tespit edilememesi nedeniyle önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülen makaledeki amaç, Askalân'ın hadis rivayetinde mühim bir yeri olduğunu belirlemektir. Çalışmada hicrî ilk beş asırda tasnif edilen temel hadis kaynakları esas alınmış; Askalânlı râvilerin biyografilerinde ise tabakât, terâcim, tarih, ensâb türü çeşitli kitaplara ve gerektiğinde başka eserlere de müracaat edilmiştir. Çalışmanın sonucunda şehre birkaç sahâbî ile tâbiîn râvinin geldiği ve onların da az sayıda hadis sahibi oldukları belirlenmiştir. Askalân'a gelme amaçlarının da hadis rivayet etmek yerine daha ziyade murâbitlik yapmak olduğu görülmüştür. Şehrin hadis rivayet tarihinde aslen Askalânlı değil de Horasân, Hicâz gibi diğer bölgelerden gelerek Askalân'a yerleşen râvilerin daha fazla rol aldığı tespit edilmiştir. Aslen Askalânlı/Askalânî nisbeli râvilerin rivayetlerinin az ve cerh-ta'dîl açısından eleştirildiği; memleketi farklı ama Askalân'da yaşayan râvilerin rivayetlerinin fazla ve çoğunlukla güvenilir kabul edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Hatta bazı rivayetlerde Askalânlı aile isnadlarının olduğu, aynı aileden hadis rivayet eden birden fazla kimsenin bulunduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Hadis, Filistin, Askalân, Râvi, Rivayet

Öne Çıkanlar

- Çalışmada hicrî ilk beş asırda tasnif edilen temel hadis kaynaklarındaki Askalânlı râviler ele alınmıştır.
- Askalân'ın, hadis rivayeti açısından Filistin'in diğer şehirlerine göre erken bir dönemde önemli bir konumu olduğu tespit edilmiştir.
- Horasân, Hicâz gibi bölgelerden Askalân'a gelerek buraya yerleşen ve hadis rivayet eden/alan birçok kimsenin bulunduğu belirlenmiştir.
- Aslen Askalânlı râvilerden ziyade farklı memleketlerden gelerek Askalân'da ikamet eden râvilerin hadis rivayeti açısından ön plana çıktığı görülmüştür.
- Askalânlı râvilerden bazılarının hem kendisi hem de ailesinden diğer kimselerin hadis naklettiği ve aile isnadlarının yer aldığı saptanmıştır.

Atıf Bilgisi

Doğan, Halil İbrahim. “Temel Hadis Kaynaklarındaki Askalânlı Râviler”. *Tetkik* 8 (Eylül 2025), 405-442. <https://doi.org/10.55709/tetkik.1681282>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	22 Nisan 2025
Kabul Tarihi	15 Eylül 2025
Yayın Tarihi	30 Eylül 2025
Hakem Sayısı	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı - intihal.net
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Etik Bildirim	tetkik@okuokut.org
Kalkınma Amaçları	-
Lisans	CC BY-NC 4.0

Asqalānian Rāwis in Major Hadith Sources

Halil İbrahim Doğan

0000-0002-9644-5498

hidogan@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Theology, Department of Hadith, Ankara, Türkiye
[ror.org/05ryemn72](https://orcid.org/05ryemn72)

Abstract

Asqalān, one of the important cities of Palestine, was incorporated into the Islamic territories during the caliphate of ʿUmar in 19/640. In the early centuries of the Hijrī calendar, it served as a strategic frontier center of the Islamic State. Some of the Companions, Successors, and later generations came to Asqalān to establish a military presence. Additionally, many prominent hadīth scholars traveled to the city for the collection of hadīths. However, their identities, reliability assessments, and the frequency of transmitters originating from or residing in Asqalān have not been systematically examined. For this reason, examining Asqalān's role in the history of hadīth transmission is of great importance within the context of hadīth studies. This study investigates Asqalānian narrators in hadīth works who transmitted narrations from the Prophet Muhammad, his companions, and their followers. This research argues that narrators from Asqalān played an active role in the chains of transmission in canonical hadīth collections and were cited as teachers by prominent hadīth scholars. Employing a qualitative research method—specifically, the document method—the study surveys hadīth collections and biographical (rijāl) literature, resulting in the compilation of an index of narrators from Asqalān. Their biographical data, the quantity of their narrations, and their critical assessments were then analyzed. Since no prior research on Asqalānian narrators has been identified, this article seeks to fill an important gap by clarifying Asqalān's role in hadīth transmission. The study relies on major hadīth sources compiled in the first five centuries of the Hijra; while also appealing to the biographical, historical, genealogical, and other relevant works where necessary. The findings demonstrate that a few Companions and their Successors resided in the city and transmitted only a small number of hadīths. It was also observed that their purpose in coming to Asqalān was not primarily to narrate hadīths but rather to engage in military service. The history of hadīth narration in Asqalan was shaped more significantly by narrators who were not native to the city but who migrated there from regions such as Khorasān and Hijāz. In conclusion, the narrations of narrators native to Asqalān were few in number and criticized in terms of *al-jarh wa al-ta'dīl*, while the narrations of narrators who migrated to Asqalān were numerous and generally considered reliable. Notably, it has been determined that some isnads include Asqalān family chains, with multiple members of the same family transmitting hadīths.

Keywords

Hadīth; Palestine; Asqalān; Rāwī; Narration

Highlights

- This study focuses on the Asqalānian narrators in the major hadith sources classified in the first five centuries of Hijra.
- It has been established that Asqalān had an important position in terms of hadith narration at an early period compared to other cities in Palestine.
- It has been determined that there were many people who came to Asqalān from regions such as Khorāsān and Hijāz and settled here and narrated/received hadith.
- It has been observed that the hadith narrators who came from different countries and resided in Asqalān, rather than the original Asqalānian, came to the fore in terms of hadith narration.
- Some of the Asqalānian narrators were found to have transmitted hadiths both by themselves and other members of their families, and their family isnāds were included

Citation

Doğan, Halil İbrahim. "Asqalānian Rāwis in Major Hadith Sources". *Tetkik* 8 (September 2025), 405-442. <https://doi.org/10.55709/tetkik.1681282>

Article Information

<i>Date of submission</i>	22 April 2025
<i>Date of acceptance</i>	15 September 2025
<i>Date of publication</i>	30 September 2025
<i>Reviewers</i>	Two Internal - Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - intihal.net
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
<i>Grant Support</i>	No funds, grants, or other support was received.
<i>Complaints</i>	tetkik@okuokut.org
<i>S. Development Goals</i>	-
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

Geçmiş M.Ö. 19. asra kadar uzanan Filistin'in önde gelen şehirlerinden Askalân; Helenistik, Roma ve Hıristiyanlık devirlerinde dinî ve ticarî hayatta önemli bir konuma sahiptir.¹ Askalân, Hz. Ömer (öl. 23/644) zamanında Mu'âviye b. Ebû Süfyan (öl. 60/680) tarafından 19/640'ta fethedilerek İslam Devleti'nin topraklarına katılmıştır.² Ticarete Şâm ile Mısır bölgeleri arasında geçiş yolu üzerinde bulunan Askalân, fethinden sonraki dönemde özellikle de hicrî ikinci asrın ortalarından itibaren hadis rivayeti açısından önemli bir rihle noktasını oluşturmaktadır. Horasân, Şâm, Mısır, Irak gibi bölgelerden gelen âlimler ile râvilerin hadis tahammül ve edâ ettiği bir ilim merkezine dönüşmüştür. Zira hicrî üçüncü asırdan itibaren temel hadis kitapları musannifleri Askalân'a rihle yapmışlardır. Buhârî (öl. 256/870), Ebû Hâtim er-Râzî (öl. 277/890), Ebû Avâne (öl. 316/929), Tahâvî (öl. 321/933), İbn Hibbân (öl. 354/965), Taberânî (öl. 360/971) ve İbnü'l-Mukrî (öl. 381/991) gibi muhaddisler, Askalân'da hadis tahammül etmişlerdir. Hatta *Sahîh-i Müslim* üzerine tasnif ettiği *el-Müstahrec* adlı eserle bilinen Ebû Avâne, Askalân'a üç defa gelmiştir. Bunun dışında İbn Mâce (öl. 273/887), Ebû Dâvûd (öl. 275/889), Nesâî (öl. 303/915) gibi bazı hadis kitabı musanniflerinin de Askalânlı hocaları vardır. Âdem b. Ebû İyâs (öl. 220/835), Muhammed b. Ebû's-Serî (öl. 238/853) ve Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe el-Askalânî (öl. 310/823 [?]) gibi Askalân'da ikamet eden râvilerin farklı bölgelerden birçok hocası ve öğrencisi bulunmaktadır.

Askalân, hadis rivayetinde önemli bir şehir olmasının yanında rivayet metinlerinde de kendisine yer bulan bir beldedir. Nitekim hem temel hem de diğer türlerde telif edilen hadis kitaplarında Askalân'la ilgili birçok rivayete rastlamak mümkündür. Hatta İbnü's-Salâh'a (öl. 643/1245) nispet edilen İskenderiye ve Askalân'a dair hadislerin toplandığı bir eser bulunmaktadır.³ Bu konudaki rivayetlerin muhtevası, genellikle "Askalân'ın ya da Askalân halkının fazileti, Askalân'ın mezarlığına/şehitlerinin mezarlığına Hz. Peygamber'in rahmet dilemesi ve salavât getirmesi, Askalân'ın şehitleri, Askalân'da nöbet tutmak" hakkındadır.⁴

¹ Mustafa Fayda, "Askalân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/487.

² Askalân'ın tarihi hakkında geniş bilgi için bk. Fayda, "Askalân", 3/487-488; Ârif el-Ârif, *el-Mûcezz fî târihi Askalân* (Filistin: Vizâratu's-Sekâfe, 2021).

³ Fakat eserin daha ziyade ribât ve İskenderiye hakkında olduğu, Askalân'ın ise yine İskenderiye'yle birlikte sadece üç rivayette geçtiği tespit edilmiştir: Birincisinde Askalân ve İskenderiye iki geline benzetilmiş; ikincisinde Allah Teâlâ'nın hacc-ı ekberde Arafat ehlini meleklerle yarıştırdığı gibi Kayseriyye, İskenderiye ve Askalân ehlini yarıştıracığı ifade edilmiş; üçüncüsünde ise Askalân, Kayseriyye veya İskenderiye'de dört rekât ve duha namazı kılan kimseyi Allah'ın cehennem azabından uzaklaştıracığı ve şeytanın o kimseye zarar veremeyeceğinden bahsedilmiştir. bk. Hasan Yerkazan, "İbnü's-Salâh'a Nispet Edilen Müsnedü'l-Hâfız Osmân b. es-Salâh el-Eserî fî mâ verede mine'l-ehâdis fî Fazl'il-İskenderiyye ve 'Askalân isimli Eser Üzerine Bir Değerlendirme", *Eskiye* 43 (2021), 71.

⁴ Bu rivayetlerin kaynakları için bk. Saîd b. Mansûr el-Horasânî, *Kitâbu's-Sünen*, thk. Habîburrahman el-A'zamî (Bombay: ed-Dâru's-Selefiyye, 1982), 2/194 (No. 2415); Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef-Ma'mer* b. Râşid'in *el-Câmi'i* ile birlikte-, thk. Habîburrahman el-A'zamî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1983), 5/287 (No. 9635-9636); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996), 21/65-66 (No. 13356); Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *el-Müsned*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn, 1990), 1/160-161 (No. 175), 2/216-217 (No. 913); Ebû Bekir el-Bezzâr, *el-Müsned (el-Bahru'z-zehhâr)*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah vd. (Beyrut-Medine: Müessesetü'l-Ulûm'l-Kur'ân-Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1988), 6/291-292 (No. 2312); Ebû'l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1983), 11/92 (No. 11149), 11/88 (No. 11138); Ebû'l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, thk. Târik b. Avdullah b. Muhammed-Abdumuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî (Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1995), 6/382 (No. 6679).

Fakat bu rivayetler genellikle tenkid edilerek eleştirilmekte; ancak “Tuttuğunuz nöbetlerin en üstünü Askalân’dır.”⁵ rivayetinin senedinin sika olduğu ifade edilmektedir.⁶ Fakat İbn Kayyim el-Cevziyye (öl. 751/1350), içinde Askalân’ın da bulunduğu birçok şehrin övülmesi ve yerilmesine dair rivayetlerin uydurma olduğunu belirtmektedir.⁷ İbn Kesîr (öl. 774/1373) ise “Askalân’ın fazileti hakkındaki hadislerin itimat edilecek seviyede olmadığını; hadislerdeki teşviklerin onları uyduranların kendi isteklerinden kaynaklandığını; Askalân’ın bazı dönemlerde İslâm topraklarının sınırında önemli bir mevkiye bulunduğunu ve buraya giden mücahidleri teşvik etmek amacıyla bu tür hadislerin uydurulduğunu” söylemektedir.⁸ Buna karşılık Askalân’ın faziletine dair rivayetlerin ele alındığı çalışmada konuyla ilgili rivayetlerin çoğu uydurma ve zayıf olsa da meselenin bir aslının bulunduğuna ve amellerin fazileti bağlamında dikkate alınması gerektiğine işaret edilmektedir. Nitekim Askalân’da nöbet tutmanın fazileti hakkındaki hadis hasen sayılmakta, bu rivayetin de diğer zayıf hadislerle şâhid olduğu için onların sıhhat seviyesini yükselteceği ifade edilmektedir. Hem vakıya hem de Kur’ân ve Sünnet’in ruhuna uygun olan bu rivayetlerle ihtiyatla da olsa amel edilebileceği sonucuna varılmaktadır.⁹ Aslında aşağıda zikredileceği üzere bazı sahâbî, tâbî ve daha sonraki tabakalardaki Askalânlı râvilerin burada murâbitlik yapması da dikkate alınmalıdır. Hatta temel hadis kitaplarında birçok rivayeti tahrîc edilen Süfyan es-Sevrî’nin (öl. 161/778) de Askalân’da 40 gün bu görevde bulunduğu nakledilmektedir.¹⁰ Çalışmada tespit edilen râvilerden hareketle Askalân’da bu görevi yapmanın daha ziyade hicrî ilk iki asırda öne çıktığını, sonraki asırlarda bu hususun geri planda kaldığını söylemek mümkündür. Bu durum, Askalân’a dair rivayetlerin bir sonucu olması muhtemelse de “Allah yolunda sınırda bir gün nöbet tutmak, dünyadan ve onun üzerinde bulunanlardan daha hayırlıdır.”¹¹ gibi ribâta dair sahih hadisler de dikkate alınmış olabilir. Nitekim Askalân’ın fethedildiği dönemde başta Suriye sahilindeki merkezler olmak üzere sınır şehirleri birer ribât sayılmıştır.¹²

Çalışmada Hz. Peygamber ile sahâbe ve tâbînin rivayetlerini nakleden Askalânlı râviler konu edilmektedir. Konu hakkında herhangi bir çalışmanın olmaması hasebiyle ilgili husustaki boşluğu dolduracağı düşünülen araştırmadaki amaç, Askalânlı râvileri tespit ederek bu şehrin hadis rivayet tarihindeki yerini belirlemektir. Nitekim -şu ana kadar yapılan- çalışmalarda daha ziyade hadis rivayeti açısından Mekke, Medine, Kûfe, Basra, Şam’da Dimaşk ve Mısır’da Kahire şehirleri ile bu yerlerin hicrî ilk asırları incelenmekte, ancak Filistin’in diğer yerleri gibi Askalân şehrine değinilmemektedir.¹³ Dolayısıyla

⁵ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, 11/88 (No. 11138).

⁶ Ebû’l-Hasen el-Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid ve menba’u’l-fevâid*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Cidde: Dâru’l-Minhâc, 2015), 12/50 (No. 9033).

⁷ Ebû Abdullah İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru’l-münîf fi’s-sahîh ve’d-da’if*, thk. Abdulfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebetü Matbaatu’l-İslâmiyye, 1970), 117.

⁸ Ebû’l-Fidâ’ İbn Kesîr, *Müsnedü’l-Fârik*, thk. Abdulmu’tî Emîn Kal’acî (Mansura: Dâru’l-Vefâ, 1991), 2/703-704.

⁹ Bu konuda geniş bilgi için bk. Hasan Küçükosman, “Şehirlerin Fazileti Üzerine Bir İnceleme: Askalân Örneği”, *Dergiabant* 13/1 (2025), 140-159.

¹⁰ Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1984), 7/260.

¹¹ Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: er-Risâletü’l-Âlemiyye, 2011), “el-Cihâd ve’s-Siyer”, 73 (No. 2892).

¹² İsmail Yiğit, “Ribât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/76.

¹³ Hüseyin Akgün, *Hadis Rivâyet Coğrafyası - Hicrî İlk 150 Yıl* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019), 45-188; Mustafa Tatlı, *Tâbîn Döneminde Hadis Rivayeti* (Ankara: TDV Yayınları, 2023), 33-228.

Filistin'in Askalân şehrinde olan ya da burada ikamet eden râvilerin kimlikleri, güvenilirlik durumları ve hadis kitaplarındaki rivayet sayıları incelenmemiştir. Bu çalışmada Askalânlı râvilerin hicrî ilk beş asırdaki hadis kitaplarındaki rivayetlerin senedlerinde aktif rol oynadığı ve bazı önemli muhaddislerin hocaları olarak eserlerinde bulunduğu iddia edilmektedir. Bu problemi çözümlmek için nitel araştırma yöntemlerinden doküman metodu kullanılarak Shamela programının (1444 Şevvâl/4. Sürüm) yardımıyla hadis kitaplarında ve rical literatüründe tarama yapılarak Askalânlı râvilerin fihristi çıkarılmış; bu râvilerden temel hadis kaynaklarında rivayetleri olanların biyografik bilgileri, hadis sayıları ve durumları analiz edilmiştir. Çünkü kaynaklarda ismi geçen ancak hadis kitaplarında rivayeti olmayan Askalânlı kimseler de bulunmaktadır. Çalışmada hicrî ilk beş asırda tasnif edilen temel hadis kaynakları dikkate alınmıştır. Böyle bir yaklaşımın nedeni, genellikle hicrî ilk beş asırdaki kitaplarda hadislerin senedleri ile birlikte zikredilmesidir. Nitekim hicrî ilk beş asır “rivayet dönemi” olarak nitelendirilmektedir.¹⁴ Bu dönemde hadisler isnadıyla hocalardan alınırken sonraki dönemlerde artık bu durum değişmiş ve hadislerin tahrîc edildiği eserler senedle nakledilmeye başlanmıştır. Temel hadis kaynaklarından kasıt, musannifin hocalarından aldığı hadisleri senediyle birlikte tasnif ettikleri eserlerdir. Bu kapsamda amaçlanan, hicrî ilk beş asırda konularına veya râvilerine göre tasnif edilen *Câmî*, *Sünen*, *Müsned*, *Mu'cem*, *Musannef* vb. türlerdeki hadis kitaplarıdır. Gerekli olan bazı durumlarda ise daha ziyade hicrî ilk beş asırda telif edilen diğer türlerdeki hadis ilmiyle alakalı eserlere ve kısmen başka alanlarda telif edilen kitaplara da müracaat edilmiştir. Ayrıca temel hadis kaynaklarında adı geçen Askalânlı râvilerle ilgili bilgiler tespit edilirken tarih, tabakât, terâcim, ensâb gibi râvilerin biyografilerinin olduğu kitaplara da başvurulmuştur. Makalede öncelikle Askalân'da bulunan sahâbî ve tâbiîlere işaret edilmekte; akabinde tespit edilen râviler “Askalânlı/Askalânî nisbeli olan ve Askalân'da ikamet edip memleketi farklı olan ile aynı aileden birçok kimsenin bulunduğu Askalânî aile isnadları” şeklinde üç ayrı başlık altında sıralanmaktadır. Bu başlıklarda Askalânlı râviler kronolojik bir şekilde yer verilerek tercemesi ile cerh-ta'dil açısından durumu zikredilmekte; temel hadis kaynaklarındaki rivayetlerinin sayısı ile bazen muhtevasına işaret edilmektedir.¹⁵

1. Askalân'da İkamet Eden Sahâbîler ve Tâbiîler

Askalân, Hz. Peygamber ve onun vefatından sonra bir müddet gayr-i müslim bir belde olmakla birlikte 19/640 yılında fethedilmiştir. Şehrin İslâm Devleti'nin topraklarına katılmasıyla bazı sahâbî ve tâbiîlerin Askalân'a gelerek burada ikamet edip murâbitlik yaptığı veya vefat ettiği tespit edilmiştir. Oğullarından birinin Rumlar tarafından esir edildiği ve namaz vakitlerinde Askalân'ın surlarına çıkarak oğlunu namaz kılmaya çağırdığı nakledilen¹⁶ Ebû Kirsâfe Cendere b. Hayşene el-Kinânî (öl. ?), Askalân'da ikamet eden

¹⁴ Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), 20-21.

¹⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*'inde hocası Ebû Muhammed Bekir b. Sehl ed-Dimyâtî (öl. 289/902) aracılığıyla “Cuma günü ölen kimsenin kabrin fitnesinden korunacağını” belirten hadisi Kesîr b. es-Serî el-Askalânî'den nakletmektedir. Bu râviye başka bir eserde rastlanılmamasına ilaveten aynı hadisi musannifin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında Bekir b. Sehl'in Muhammed b. Ebû's-Serî'den aldığı görülmektedir. Dolayısıyla râvinin isminde bir hata yapılması sebebiyle çalışmaya dahil edilmemiştir. bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 14/128-129 (No.14747); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 3/268 (No. 3107).

¹⁶ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 3/19 (No. 2523).

Rasûlullah'ın sahâbîlerinden biridir. Tercemelerinde “Şâm ve Filistin bölgesine yerleştiği” şeklinde genel bir ifade kullanılsa da Ebû Kirsâfe'nin Askalân'ı vatan edindiği ve kabrinin Senâciye köyünde bulunduğu belirtilmektedir.¹⁷ Zehebî'nin dediği gibi Ebû Kirsâfe'nin *Kütüb-i Sitt'e*'de herhangi bir rivayeti bulunmamaktadır. Ancak İbn Ebû Şeybe (öl. 235/849), Hâkim en-Neysâbü'rî (öl. 405/1014) ve Beyhakî (öl. 458/1066), hadis kitaplarında onun birkaç rivayetini nakletmektedir.¹⁸ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*'de sadece “Ebû Kirsâfe'nin 20 yıl Askalân'ın Senâciye köyünde imamlık yaptığının ve onun bir davet üzere orucunu bozduğunun” anlatıldığı rivayeti nakletse de ¹⁹ İbn Ebû Âsım (öl. 287/900) *el-Âhâd ve'l-mesânî*'sinde ²⁰ ve Taberânî *el-Mu'cemu'l-kebîr*'inde 11 hadisini aktarmaktadır.²¹ İbn Ebû Âsım'ın hocası farklı olmakla birlikte *el-Âhâd ve'l-mesânî*'de “et-Tayyib b. Zebbân el-Askalânî←Ziyâd b. Seyyâr el-Kinânî mevlâ Ebû Kirsâfe←Ebû Kirsâfe” ve *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de ise “Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe el-Askalânî←Eyyûb b. Alî b. el-Heysam el-Askalânî←Ziyâd b. Seyyâr el-Kinânî←Azze bnt. İyâz b. Ebû Kirsâfe←Ebû Kirsâfe” senedleri dikkat çekmektedir. Her iki muhaddis, hadis kitabındaki rivayetlerinin çoğunluğunu bu isnadlarla nakletmektedir. Râvilerin bazılarının Askalânlı ve bir kısmının ise Ebû Kirsâfe'nin ailesinden olması dikkat çekmektedir. İlkinde Ziyâd'ın doğrudan Ebû Kirsâfe'den nakletmesine karşılık ikincisinde Azze bnt. İyâz aracılığıyla rivayet etmesi, İbn Ebû Âsım'ın eserindeki rivayetlerin senedinin kopuk olduğunu göstermektedir. Her ne kadar hadislerin senedlerinin yanında İbn Hibbân'ın *Kitâbu's-sikât*'ında isimleri geçse de Azze²² ve Ziyâd'ın²³ “mechûlul-hâl” kabul etmek mümkündür. Çünkü haklarında birkaç hocası ile öğrencisi dışında başka bir şey bilinmemekte, fakat Ziyâd'ın Ebû Kirsâfe'nin köyü Senâciye'de ikamet ettiği ifade edilmektedir.²⁴ Temel hadis kaynaklarında rivayeti olmayan Ebû Zebbân et-

¹⁷ Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, thk. Muhammed b. Sâlih ed-Dubâsî (Riyad: en-Nâşiru'l-Mütemeyyin, 2019), 3/74; Ebû Muhammed İbn Ebû Hâtım er-Râzî, *Kitâbu'l-Cerh ve't-ta'dîl*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Mu'allimî (Haydarâbâd: Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1941), 2/545; İbn Hibbân el-Büstî, *Kitâbu's-Sikât*, thk. Muhammed Abdurreşîd (Haydarabad: Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Maârifî'l-Osmâniyye, ts.), 3/64; İbn Abdulberr en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire: Merkezü Hicr, 2019), 6/326; Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî (Beyrut: Dâru'l-Cinân, 1988), 5/98; İzzeddîn İbnü'l-Esrî, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 200; Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâ'ir-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 5/149-150; Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve vefâyâtul-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdusselâm Tedmürî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1994), 5/87-88; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, thk. Âmir Alî Avd vd. (Dubai: Cemiyetü Dâru'l-Birr, 2021), 2/679-680.

¹⁸ Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, thk. Sad b. Nâsir eş-Şesîrî (Riyad: Dâru'l-Künûzi İşbilîyâ, 2015), 5/494 (No. 9244); Ebû Abdullah Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, thk. Âdil Mürşid vd. (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2018), 7/553 (No. 6598); Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Kitâbu's-Süneni'l-kebîr*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2013), 8/552 (No. 8247), 15/11 (No. 14652).

¹⁹ Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk. Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî (Beyrut: Dâru's-Siddîk, 2000), 460 (No. 1253).

²⁰ Ebû Bekir İbn Ebû Âsım eş-Şeybânî, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire (Riyad: Dâru'r-Râye, 1991), 2/278-279 (No. 1034-1038).

²¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 3/17-19 (No. 2513-2523).

²² İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 5/289; Ebû Bekir İbn Nukta, *Tekmiletü'l-İkmâl*, thk. Abdulkayyûm Abdurabbinnabî-Muhammed Sâlih (Mekke: Câmîatu Ümmi'l-Kurâ, 1989), 4/157.

²³ Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, 4/284; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 3/543; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 4/544; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 12/161.

²⁴ İbn Hibbân, bu köyün Remle'ye ait olduğuna işaret etmektedir. Oysa Senâciye, Askalân'a bağlı bir köydür. bk. İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 4/255.

Tayyîb b. Zebbân el-Kinânî el-Askalânî'yi (öl. ?) İbn Hibbân *es-Sikât*'da zikretmekte, Ebû Zûr'a er-Râzî (öl. 264/878) onun hakkında "sadûk" demekte ve İbn Ebû Hâtîm (öl. 264/878) ise Ebû Zûr'a'nın "et-Tayyib b. Zebbân'dan hadis bilmediğini gösteren şeyler naklettiğini ancak yalancı biri olmadığına" dair sözlerini aktarmaktadır. Ayrıca İbn Ebû Hâtîm'in Ebû Zûr'a'ya "Ondan rivayette bulunmak caiz midir?" sorusunu sorduğunu, hocasının da "Evet. O, benim nazarımda sadûktur." dediği de nakledilmektedir. Fakat Zehebî (öl. 748/1348) ile İbn Hacer (öl. 852/1449) zayıf râvileri ele aldıkları eserlerinde onun tercemesine yer vermektedir. Her iki münekkid, Ebû Zebbân'ın birkaç hocası ve öğrencisini zikretmekte; İbn Hibbân ile İbn Ebû Hâtîm'in yer verdikleri bilgileri serdetmektedir.²⁵ Buna göre Ebû Zebbân'dan hadis nakledilebilirse de hadis ilmindeki bilgisi hakkındaki Ebû Zûr'a'nın sözünden dolayı ihtiyatlı olmak gerekmektedir.

Askalân'la alakalı adı geçen diğer bir sahâbî ise aslen Hicâzlı olan Ebû Reyhâne Şem'un b. Zeyd el-Ensârî'dir (öl. ?). Hz. Peygamber'in eşi ya da cariyesi Reyhâne'nin (öl. 10/632)²⁶ babası Şem'un, Rasûlullah'la birlikte bazı gazvelerde bulunmuş birisidir. Hz. Ömer döneminde Dimaşk'ın fethine katılan sahâbî, sonrasında Kudüs'e yerleşmiş ve burada da vefat etmiştir. Askalân'da ise bir süre murâbitlik yapmıştır.²⁷ Ebû Reyhâne'nin 5 hadisi olduğu belirtilir;²⁸ bu hadisler ise birçok muhaddisin temel hadis kaynaklarında tahrîc edilmiştir.²⁹

Askalân'la ilişkili sahâbîlerden biri de Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh'tir (öl. 36/656-57). Hz. Peygamber'in vahiy katipliğini yapan ancak sonrasında irtidat eden sahâbî, Mekke Fethi'nin akabinde pişman olması üzerine süt kardeşi Hz. Osmân'ın (öl. 35/656) talebine binaen affedilmiştir. Sonrasında Mısır'ın fethine katılan İbn Ebû Serh, daha önce irtidat etmesinden dolayı halk istemese de buranın valisi olmuştur. Hz. Osmân muhasara altında iken kendisine yardım etmek amacıyla yola çıkan sahâbî, onun şehit olduğunu öğrenince Mısır'a geri dönmek istemiş; fakat halkın kendisine yönelik yaklaşımından dolayı Askalân veya Remle şehrine gitmek durumunda kalmıştır. Fakat geldiği yerin Askalân olduğu daha doğru kabul edilmektedir.³⁰ Hadis kaynaklarında ise İbn Ebû Serh'ten sadece "Hz. Peygamber, on sahâbîyle birlikte Hira dağı üzerindeyken buranın sallanması" hakkındaki rivayet gelmesine karşılık³¹ oğlu İyâz'ın (öl. 101/720 [?]) başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere birçok hadis kitabında rivayetleri bulunmaktadır.³²

²⁵ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 5/642; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4/498; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 6/493; Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Mîzânul-i'tidâl fî nakdi'ricâl*, thk. Alî Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1964), 2/346; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânul-mîzân*, thk. Abdulfettâh Ebû Gudde (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2002), 4/360.

²⁶ bk. Hayati Yılmaz, "Reyhâne bnt. Şem'un", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/41-42.

²⁷ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4/388; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 3/189; Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk. Ömer b. Garâme el-Amravî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1997), 23/193-205; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 554; Mizî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 12/561-567; İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Tehzîb*, 5/729-730.

²⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Tehzîb*, 5/729.

²⁹ Bazı rivayetleri için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 28/437-449 (No. 17206-17214).

³⁰ Ebû Abdullah İbn Sad, *Kitâbu't-Tabakâtul-kebir*, thk. Alî Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 2001), 6/129-132; İbn Abdullerr, *el-İstî'âb*, 4/472-476; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 29/19-44; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 677-678.

³¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 1/119 (No. 372).

³² Birkaçı için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/106 (No. 8371); Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *es-Sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdullbâkî (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1991), "ez-Zekât", 17; İbn Mâce el-Kazvînî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "ez-Zekât", 21 (No. 1829); Ebû Dâvûd es-Sicistânî,

Tâbiünden de Askalân'da ikamet eden veya vefat eden bazı râviler bulunmaktadır. Bu minvalde tespit edilen râvilerden ilki, Enes b. Mâlik'in mevlâsı Ebû İkâl Hilâl b. Zeyd el-Basrî'dir (öl. ?). "Hadislerinde münker olanlar var, sağlam değil, metrûk" gibi lafızlarla tenkid edilen³³ tâbiî râviyi İbn Hibbân *es-Sikât*'ta zikretmekte ancak *el-Mecrûhîn*'de "Enes b. Mâlik'ten onun nakletmediği mevzû' rivayetler aktarmaktadır. Hem güvenilir hem de zayıf râviler kendisinden nakletmektedir. Rivayetleriyle hiçbir durumda ihticac edilmez ve hadisleri ancak i'tibâr için zikredilir." diyerek onu eleştirmektedir.³⁴ Ebû İkâl cerh-ta'dîl açısından tenkid edilse de bazı temel hadis kaynaklarında rivayetleri nakledilmiştir. İbn Mâce (öl. 273/887), "yağmurda tavaf yapıp Makâm-i İbrâhîm'de namaz kılınması" hakkındaki merfû' hadisi Ebû İkâl aracılığıyla Enes b. Mâlik'ten nakletmiştir.³⁵ Kabrî Askalân'da bulunan râvi, aynı zamanda yaşadığı yerin fazileti hakkında tahrîc edilen "Askalân, iki gelinden³⁶ birisidir. Kıyamet günü ondan hesap görmeyecek yetmiş bin kişi haşredilecek, elli bin şehit de Allah'ın huzuruna heyetler halinde gönderilecektir. Başları ellerinde kesik bir halde ve boğazlarından kan fışkırırken şehitlerin saflarında bulunanlar, 'Rabbimiz! Bize peygamberlerine vaat ettiğin şeyi ver. Şüphesiz Sen, sözünden dönmezsin.' diyecekler. Allah da 'Kullarım doğru söylemiştir, onları beyaz nehirde yıkayın.' şeklinde buyuracaktır. Böylece onlar, nehirden bembeyaz bir şekilde çıkacaklar ve cennette diledikleri yerde dolaşacaklardır." hadisini de Enes b. Mâlik'ten nakletmektedir.³⁷ Ayrıca Tahâvî, Ebû Saîd İbnü'l-A'râbî (öl. 341/952), Taberânî, Hâkim en-Neysâbü'rî ve Beyhakî'nin hadis kitaplarında da bazı rivayetleri vardır.³⁸

Diğer bir tâbiî ise Ebân b. Sâlih b. Umeyr el-Kureşî'dir (öl. 115/734). Aslen Medineli olan ama Kûfe'de ikamet eden Ebân'ın Askalân'da vefat ettiği ifade edilmektedir. Hadis rivayetinde "sika" kabul edilmekle birlikte hakkında "zayıf ve mechûl" denildiği, ancak bunun hata olduğu belirtilmektedir.³⁹ Birçok temel hadis kaynağının musannifleri Ebân'ın

es-Sünen, thk. Şuayb el-Arnaût-Muhammed Kâmil Karâbellî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2009), "el-Buyû' ", 60 (No. 3469); İbn Hibbân el-Büstî, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân bi-tertibî İbn Balabân*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 11/577 (No. 5174).

³³ Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, 10/111-112; Ebû'l-Kâsım el-Kâ'bî, *Kabûlu'l-ahbâr ve ma'rifetu'r-ricâl*, thk. Ebû Amr el-Hüseynî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 2/342; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 9/74; İbn Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*, thk. Mâzin es-Sersâvî (Beyrut: Mektebetü'r-Rüşd, 2012), 10/354-358; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Du'afâ' ve'l-metrûkîn*, thk. Ebû'l-Fidâ' Abdullah el-Kâdî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), 3/177; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 30/334-336; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, 4/313-314; İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Tehzîb*, 14/83-85.

³⁴ İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 5/506; İbn Hibbân el-Büstî, *Kitâbu'l-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi (Riyad: Dâru's-Sumay'î, 2000), 2/434.

³⁵ İbn Mâce, "el-Menâsik", 107 (No. 3118).

³⁶ İki gelinden biri Askalân iken diğerinin Gazze, İskenderiye, Kazvîn ve Dimaşk olmasında ihtilaf bulunmaktadır. bk. İbnü'l-Fakîh el-Hemedânî, *Kitâbu'l-Buldân*, thk. Yûsuf el-Hâdî (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1996), 153, 560; Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî, *el-Firdavs bi-me'sûri'l-hitâb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), 2/450 (No. 3940); İbn Adî, *el-Kâmil*, 10/356; İbnü'l-Kayserânî el-Makdisî, *el-Ensâbü'l-müttefika fî'l-hattî'l-mütemâsile fî'n-nakt ve'z-zabt*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411), 104; Sem'ânî, *el-Ensâb*, 4/190-191.

³⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 21/65-66 (No. 13356).

³⁸ Ebû Cafer et-Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, thk. Latîfu'r-Rahman el-Behrâicî el-Kâsimî (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2021), 4/433-434 (No. 3298); Ebû Saîd İbnü'l-A'râbî, *Kitâbu'l-Mu'cem*, thk. Abdulmuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî (Riyad: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1997), 1/129 (No. 203); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 1/250-251 (No. 721-723); Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, 6/253-266 (No. 5004); Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *el-Câmi' li-şu'abi'l-îmân*, thk. Abdulalî Abdulhumeyd Hâmid (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 5/483 (No. 3752).

³⁹ İbn Sad, *Kitâbu't-Tabakâtî'l-kebir*, 8/455; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2/297; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 2/9-11; İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Tehzîb*, 1/245-247.

rivayetlerine yer verse de Müslim (öl. 261/875), onun herhangi bir hadisini tahrîc etmemekte, Buhârî ise istiṣhad amaçlı bazı rivayetlerini aktarmaktadır.⁴⁰

Askalân'a yerleşen diğer bir tâbiî, Ebû İmrân/Amr Eymen b. Nâbil el-Mekkî'dir (öl. 160/777 [?]). Aslen Mekkeli olan Eymen, rihleden sonra Askalân'a gelerek ikamet etmiştir. Râvinin hâline dair çoğunlukla "sika, sadûk" denilse de "düzgün konuşmadığı ve dilinde pelteklik bulunduğu, sağlam olmadığı, bazen hata yaptığı ve karıştırdığı, tek kaldığı rivayetleriyle ihticac edilemeyeceği"⁴¹ belirtilmekle; hakkında söylenenler değerlendirilerek onun "kavî" olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.⁴² Eymen'in tercemelerinde daha ziyade hocaları, öğrencileri ile cerh-ta'dîl açısından durumuna işaret edilmekle birlikte Askalân'a dair şehirde ikamet etmesi dışında başka bir bilgiye ulaşılamamıştır. Hatta Askalânlı bir hocası ve öğrencisinin ismi hem biyografilerinde hem de rivayetlerinde tespit edilememiştir. Birçok temel hadis kaynağında birkaç rivayeti bulunmakla birlikte Tayâlisî (öl. 204/819) ve Abdurrezzâk b. Hemmâm hocaları Eymen'den ikişer rivayet aktarmakta,⁴³ hatta mütâbî' şeklinde Buhârî de bir hadis zikretmektedir.⁴⁴

Bunların dışında Ebû Hureyre'den hadis naklettiği zikredilen Ömer b. Abdurrahman b. Kays el-Askalânî'ye (öl. ?) de işaret edilmelidir.⁴⁵ Ancak temel hadis kaynaklarında rivayeti olmadığı gibi terâcim kitaplarında biyografisine dair bir bilgi de tespit edilememiştir.

Askalân'da bulunan sahâbî ve tâbiî sayısı sınırlı olsa da burası daha sonraki dönemlerde hadis rivayeti açısından önemli bir konuma yükselmiştir. Nitekim aşağıdaki başlıklarda zikredildiği üzere bu husus net bir şekilde gözükmemektedir. Elbette bu durumu Askalân'ın birçok açıdan içinde bulunduğu şartlar bağlamında değerlendirmek de gerekmektedir.

2. Memleketi Askalân Olan Râviler

Bu başlıkta memleketinin aslen Askalân olduğu ifade edilen râviler ele alınmakta; sonrasında isminde Askalânî nisbesi bulunan ama hakkında bilgi sahibi olamadığımız râvilere işaret edilmektedir. Temel hadis kaynaklarından hareketle tespit edilen Askalânlı râvilerin tercemeleri ile naklettikleri hadis sayıları ortaya konularak ve bazen rivayetlerin muhtevaların işaret edilerek onların Askalân'ın hadis rivayetindeki yerleri belirlenmektedir. Bu minvalde tespit edilen Askalânlı râviler şöyledir:

2.1. Yûnus b. Abdurrahîm el-Askalânî (öl. 229/844)

Temel hadis kaynaklarında az sayıda rivayeti tahrîc edilen Yûnus b. Abdurrahîm'in aslı memleketi Askalân'dır.⁴⁶ Yûnus hakkında kendisine "Bazı hadis âlimleri, senin Yûnus'un yanına gidip kendisinden hadis yazdığını iddia ediyorlar." sorusunu yöneltmeleri üzerine "Yalan söylüyorlar, vallahi onu hiç görmedim ve tanımıyorum." diyen Yahyâ b. Maîn (öl.

⁴⁰ Buhârî, "el-Cum'a", 12 (No. 898), "el-Cenâ'iz", 76 (No. 1349), "el-Libâs", 83 (No. 5934).

⁴¹ Yahyâ b. Maîn el-Mürri, *et-Târîh (Ebû'l-Fazl ed-Dûrî Rivayeti)*, thk. Ahmed Muhammed Nûrseyf (Mekke: Merkezü'l-Bahsi'l-İlim ve İhyâ't-Tûrâsî'l-İslâmiyye, 1979), 3/89; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2/319; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/207-208; İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/381-387; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 3/447-450; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 6/309-310; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 2/137-139.

⁴² Beşşâr Avvâd Marûf-Şuayb el-Arnaût, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997), 1/157-158.

⁴³ Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 1999), 2/673 (No. 1435), 3/302 (No. 1847); Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 2/358 (No. 3696), 4/212 (No. 7537).

⁴⁴ Buhârî, "el-Hac", 3 (No. 1518).

⁴⁵ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 7/208; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 6/120; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 5/151.

⁴⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk*, 74/280.

233/848), “bir adamın yanlarına gelip kendi memleketinin halkının Yûnus hakkında kötü konuştuklarını haber verdiğini” söylemektedir.⁴⁷ Ayrıca cerh edilen Yûnus el-Askalânî hakkında Ebû Hâtîm er-Râzî (öl. 277/890) ise “Bağdat’a geldi, onun hakkında tenkidde bulundular ve sağlam değildir.” demektedir.⁴⁸ Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (öl. 290/903), Hanbel b. İshâk (öl. 273/886), İbn Ebû’l-Dünyâ’nın (öl. 281/894) rivayette bulundukları hocaları Yûnus b. Abdurrahîm’in senedinde geçtiği birkaç rivayeti Taberânî, Dârekutnî (öl. 385/995) ve Beyhakî hadis kitaplarında aktarmıştır.⁴⁹ Askalânî râvinin tâli ve diğer türlerde telif edilen hadis eserlerinde az sayıda rivayetin nakledildiğine de işaret edilmelidir. Buna ilaveten İbn Kuteybe’nin (öl. 276/889) *Garîbu’l-hadîs*’inde Muhammed b. Yûnus b. Abdurrahîm el-Askalânî adında bir isim geçmektedir.⁵⁰ Yûnus b. Abdurrahîm’in oğlu olan râvi hakkında tabakât-terâcim kitaplarında ya da başka eserlerde herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

2.2. Dâvûd b. Musahhih el-Askalânî (öl. 232/847)

Askalân halkından⁵¹ olduğu belirtilen Dâvûd b. Musahhih, temel hadis kaynaklarında az sayıda rivayeti bulunan bir râvidir. Hakkında “müstakîmü’l-hadis”⁵² diyen İbn Hibbân’ın *es-Sahîh*’te hocası Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe el-Askalânî (öl. 310/823 [?]) aracılığıyla Dâvûd’dan naklettiği hadiste Hz. Âişe “telbiye getirirken Rasûlullah’ın saçlarının ayrımında miskin parlaklığını gördüğünü” belirtmektedir.⁵³ Diğer hadis kitaplarında râvinin rivayeti tespit edilemese de bazı kaynaklarda bu isimle bağlantılı olabilecek “Ebû Bekir/Ahmed Muhammed b. Dâvûd b. Ahmed b. Süleymân b. Dâvûd b. er-Rab’ b. Musahhih el-Askalânî,⁵⁴ Ebû’l-Hasen Abdulazîz b. Muhammed b. Dâvûd b. Musahhih el-Askalânî,⁵⁵ Ebû Bekir Muhammed b. Dâvûd b. Musahhih el-Askalânî,⁵⁶ Ebû’l-Hasen Dâvûd b. Süleymân b. Musahhih el-Askalânî,⁵⁷ Ebû’l-Hasen Dâvûd b. Ahmed b. Musahhih el-Askalânî,⁵⁸ Dâvûd b. er-Rab’ b. Musahhih el-Askalânî”⁵⁹ şeklinde râviler yer almaktadır. Ricâl kitaplarında geçen bu râvilerin tercemelerine dair bilgi bulunmasa da isimlerdeki benzerlik dikkat çekmektedir.

2.3. Ebû Sâlih Amr b. Huleyf el-Hattâvî (öl. ?)

Askalân halkından olan râvi, Taberânî’nin *el-Mu’cemu’l-evsat*’ında mağara hadisinin senedinde Askalânî Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe’nin hocası konumunda yer

⁴⁷ Ebû Bekir Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu medîneti’s-Selâm (Târîhu Bağdâd)*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 2001), 16/511.

⁴⁸ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 9/241; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 16/511-512; Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 4/482; İbn Hacer, *Lisânu’l-mizân*, 8/573.

⁴⁹ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, 3/9 (No. 2522); Ebû’l-Hasen ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü’l-Risâle, 2004), 5/234 (No. 4241); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kebir*, 21/527 (No. 21808); Beyhakî, *Şu’abu’l-îmân*, 9/477 (No. 6986).

⁵⁰ Ebû Muhammed İbn Kuteybe, *Garîbu’l-hadîs*, thk. Abdullah el-Cebûrî (Bağdat: Matbaatu’l-Ânî, 1397), 1/273.

⁵¹ İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, 8/236.

⁵² Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, 17/158.

⁵³ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 3/215 (No. 1377).

⁵⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 36/123, 259.

⁵⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 48/218.

⁵⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 51/71, 58/205.

⁵⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 54/318. Ayrıca bu râviden Askalân’da hadis alındığına işaret edilmektedir.

⁵⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 71/179; İbnü’l-Adîm el-Halebî, *Buğyetü’t-taleb fî târîhi Halep*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1988), 2/789.

⁵⁹ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, 7/74.

almaktadır.⁶⁰ Diğer temel hadis kaynaklarında rivayeti geçmeyen ve Askalân'ın köyü Hattâva'dan olan Ebû Sâlih, hadis uydurmakla itham edilmektedir. Dolayısıyla tenkid edilmesi nedeniyle temel hadis kaynaklarında kendine yer bulamayan Amr b. Huleyf'ten Askalânlı Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe hadis tahammül etmesine karşılık kendisi de Âdem b. Ebû İyâs ile Revvâd b. el-Cerrâd'dan rivayet almaktadır.⁶¹ Ağır bir şekilde cerh edilen râvinin Askalân'ın önde gelen muhaddisleriyle ilişkisi dikkat çekmektedir. Bu bilgi, aynı yerde yaşayan ancak güvenilirlik açısından farklı seviyelerde olan râvilerin birbirlerinden hadis tahammül ve edâ ettiklerini göstermektedir.

2.4. Zâkir b. Mûsâ b. Şeybe el-Askalânî (öl. ?)

Askalânlı râvinin hadis kitaplarında çok az rivayeti bulunmaktadır. Nitekim kendisinden hadis nakleden sadece muhaddis Taberânî'dir. O, üç hadis kitabında hocası Zâkir b. Şeybe'den "Rasûlullah'ın Hz. Âişe'den şiir okumasını istemesi üzerine onun da şükür hakkında beyitler söylemesi ve kendisine iyilik eden kimseye teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmemiş olması" hakkında rivayeti mükerreren aktarmaktadır.⁶² Taberânî, *el-Mu'cemu's-sagîr*'de bu hadisi hocasından Askalân'a bağlı Acces⁶³ köyünde tahammül ettiğini belirtmektedir. Rivayeti kendisinden Askalânlı Revvâd b. el-Cerrâh'ın aldığı Zâkir b. Şeybe, "zayıf, mechûl ve sahih senedle yalan hadisler nakletmek" lafızlarıyla tenkid edilmektedir. Ayrıca hocası Revvâd ve öğrencisi Taberânî olması dışında tercemesine dair başka bir bilgi de bulunmamaktadır.⁶⁴

2.5. Muhammed b. Ömer el-Askalânî (öl. ?)

Askalân halkından olan⁶⁵ Ebü'l-Hasen Muhammed b. Ömer b. Abdulazîz ed-Dîmâsî,⁶⁶ temel hadis kaynaklarından birkaçında az sayıda rivayeti nakledilen râvilerden biridir. Bu râviden hocaları olarak Taberânî "oruç borcu bulunarak ölen annesinin durumunu Rasûlullah'a soran bir kadına 'annesinin orucunu tutabileceği' şeklinde verilen cevabın geçtiği" hadisi ve İbnü'l-Mukrî (öl. 381/991) ise Askalân'da tahammül ettiğini belirttiği "bir kadının ölen bir kimse için üç gün ve kocası için dört ay on gün iddet tutması" manasındaki rivayeti nakletmektedir.⁶⁷ Ayrıca İbn Adî de *el-Kâmil*'de hocası Ebü'l-Hasen el-Askalânî'den rivayetler aktarmakta; bir tanesinde ise tahammülün "Askalân'da" gerçekleştiği görülmektedir.⁶⁸ Ricâl kitaplarında tercemesine dair bir şey tespit edilemeyen râviyi Taberânî'nin hocalarını inceleyen Mansûrî "mechûlu'l-hâl" kabul etmektedir.⁶⁹

⁶⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 6/383 (No. 6683).

⁶¹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/80; İbn Adî, *el-Kâmil*, 8/17-19; İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'a'fâ' ve'l-metrûkîn*, 2/225; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, 3/258-259; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 6/204-205.

⁶² Ebü'l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu'cemu's-sagîr*, thk. Muhammed Şekûr el-Hâc (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1985), 1/276 (No. 454); Ebü'l-Kâsım et-Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984), 1/175 (No. 298); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 4/50 (No. 3850).

⁶³ Bu köy, Taberânî'nin eserinde "Acşer" şeklinde geçse de bunun bir tahrif olduğu *el-Ensâb*'da görülmektedir. bk. Sem'ânî, *el-Ensâb*, 4/159-160.

⁶⁴ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, 2/32; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 20/347; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 3/429.

⁶⁵ Sem'ânî, *el-Ensâb*, 2/528.

⁶⁶ Dîmâs, Askalân'ın ortasında bulunan yüksek bir yerdir. bk. Ebû Abdullah Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1995), 2/544.

⁶⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu's-sagîr*, 2/58; İbnü'l-Mukrî el-İsfahânî, *el-Mu'cem*, thk. Âdil b. Sad (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1998), 45 (No. 46).

⁶⁸ İbn Adî, *el-Kâmil*, 9/58.

⁶⁹ Ebü'l-Tayyib el-Mansûrî, *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dânî ilâ terâcimi şüyûhi't-Taberânî* (Riyad-Şârika: Dâru'l-Keyân-Mektebetü İbn Teymiyye, 2006), 601.

2.6. Sâbit b. Nuaym el-Hevcî (öl. ?)

Askalânî râvi Ebû Ma'n, Askalân'a bağlı Hevc köyündendir. Taberânî, hocasından üç *Mu'cem*'i ile *Müsnedü's-Şâmiyyîn*'de toplamda 14 rivayet aktarmaktadır.⁷⁰ Diğer temel hadis kaynaklarında rivayeti olmayan râvinin hayatına dair fazla bir bilgi de bulunmamaktadır. Askalân'ın önde gelen iki muhaddisi Âdem b. Ebû İyâs ile Muhammed b. Ebû's-Serî'den hadis tahammül eden Sâbit b. Nuaym'ın kaynaklarda "mechûlu'l-hâl" olduğu ifade edilmektedir.⁷¹

2.7. Ubeyd b. Muhammed el-Askalânî (öl. ?)

Taberânî'nin Askalânî hocalarından bir diğeri Ebû Zühl/Nüfeyl Ubeyd b. Muhammed el-Kârî/el-Gâzî el-Askalânî'dir. Taberânî, hocasından "Müslümanların aralarındaki bağ güçlendirmek için hediyeleşmeleri" manasındaki hadisini aktarırken Kudâî (öl. 454/1062) ise onun bulunduğu bir isnadla "ilme engel olunmamasına" dair rivayeti serdetmektedir.⁷² İbn Hibbân, *es-Sikât*'ta Ebû Zühl Ubeyd b. el-Gâzî'nin Askalân halkından olduğunu belirtmekte ve birer tane hocası ile öğrencisine işaret etmektedir.⁷³ İbn Kutlûboğâ (öl. 879/1474) da râviyi İbn Hibbân gibi aynı şekilde *es-Sikât*'ta zikretmektedir.⁷⁴ İbn Nukta (öl. 629/1231) ise râviyi "Ebû Zühl Humeyd b. Gâzî el-Askalânî" şeklinde isimde tahrif yaparak/yapılarak kaydetmektedir.⁷⁵ Askalân'ın muhaddisi Âdem b. Ebû İyâs'tan hadis nakleden râvi hakkında Mansûrî "mechûlu'l-hâl" demektedir.⁷⁶ Çünkü bazı kaynaklarda tercemesi olsa da birkaç hocası ve öğrencisi dışında başka bir bilgi bulunmamaktadır.

2.8. Abdulcebbâr b. Ebû Âmir el-Askalânî (öl. ?)

Taberânî, Askalânî hocalarından olan İbn Ebû Âmir'den *el-Mu'cemu's-sagîr*'de "sahâbî es-Sâib b. Yezîd'in (öl. 91/710) sakalının beyaz ve saçının siyah kalmasının" anlatıldığı hadisi rivayet etmekte ve onun hakkında "es-Sicillîn" şeklinde bir nisbe zikretmekte, Sicillîn'in de Askalân'ın bir köyü olduğunu belirtmektedir.⁷⁷ Aynı rivayeti Askalânî hocalarından naklederek *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta tekrar eden Taberânî, ayrıca "iyiliği emretmek ve kötülükten nehyetmek, yoldan zararlı bir şeyi kaldırmak, kovadaki suyu kardeşininkine boşaltmak, tebessüm etmek gibi hususlarının sadaka sayılması" manasındaki hadisi de serdetmektedir.⁷⁸ Sem'ânî, "es-Sicillîn" nisbesinden bahsederken Abdulcebbâr'a birkaç hocası ve öğrencisiyle beraber işaret etmekte; ancak başka bir kaynaktan tercemesine dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır.⁷⁹ Nitekim Taberânî'nin hocalarını inceleyen Mansûrî de onu "mechûlu'l-hâl" lafzıyla tavsîf etmektedir.⁸⁰

⁷⁰ Her bir eserden birkaç misal için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu's-sagîr*, 1/1918 (No. 315); Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, 1/193 (No. 339); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 4/79 (No. 3700); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 3/334 (No. 3319).

⁷¹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 21/138; Mansûrî, *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dânî*, 231.

⁷² Taberânî, *el-Mu'cemu's-sagîr*, 2/10 (No. 687); Ebû Abdullah el-Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 1/84.

⁷³ İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 8/433.

⁷⁴ İbn Kutlûboğâ *es-Sûdûnî*, *es-Sikât mimmen lem yeka' fi'l-Kütübi's-sitte*, thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim (San'a: Merkezü'n-Numân, 2011), 7/53.

⁷⁵ İbn Nukta, *Tekmiletü'l-İkmâl*, 4/361.

⁷⁶ Mansûrî, *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dânî*, 407.

⁷⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu's-sagîr*, 2/16 (No. 701).

⁷⁸ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 5/116 (No. 4840-4841).

⁷⁹ Sem'ânî, *el-Ensâb*, 3/227.

⁸⁰ Mansûrî, *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dânî*, 350.

2.9. Selâme b. Mahmûd el-Askalânî (öl. ?)

Askalân halkından⁸¹ olduğu söylenen temel hadis kaynaklarının râvilerinden biri de Selâme b. Mahmûd b. İsâ b. Kaza'a el-Askalânî'dir. İbnü'l-Mukrî, hakkında "abdallardan biri" denildiğini belirttiği hocasından "*Dua ibadetdir.*" hadisini Askalân'da tahammül ettiğini ifade etmekte; ancak "Hz. Peygamber'in Necd'e düzenlediği seferde 12 deveyi ganimet olarak elde etmesi" hakkındaki diğer rivayette ise hocasıyla ilgili mezkûr bilgilere yer vermemektedir.⁸² Temel hadis kaynaklarında başka hadisi olmayan Selâme b. Mahmûd'dan bu rivayetlerin İbnü'l-Mukrî aracılığıyla diğer türlerdeki eserlerde aktarıldığı da görülmektedir.⁸³ *el-Mu'cem*'deki duaya dair hadisi Askalânî Ubeyd b. Âdem b. Ebû İyâs'tan nakleden ve onun öğrencileri arasında sayılan⁸⁴ Selâme b. Mahmûd'un bazı hocalarını ve öğrencilerini rivayetlerinden hareketle belirlemek mümkünse de kaynaklarda tercemesine dair herhangi bir şey tespit edilememiştir.

Temel hadis kaynaklarında Askalânî olarak kabul edilen râvilerin yanı sıra isminde "Askalânî" nisbesi bulunan başka kişiler de mevcuttur. Ancak bu râviler hakkında Askalânî olmalarına dair kesin bir bilgiye ulaşamaması ve rivayetlerinin sınırlı olması nedeniyle burada onlara kısaca değinilmiştir. Askalânî nisbeli bu râvileri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Ebû Abdullah/Ebû Alî el-Hasen b. İmrân el-Askalânî (öl. ?): Râvi, bazı temel hadis kaynaklarında "Hz. Peygamber'in namazdaki tekbirlerin hepsinde ellerini kaldırmaması" ile ilgili rivayeti nakletmektedir.⁸⁵ Ancak tercemesine dair birkaç hocası ile öğrencisi dışında başka bir bilgi bulunmamakta, ayrıca kaynaklarda hakkında "mechûl" lafzının yanında "leyyinü'l-hadis" denilmektedir.⁸⁶

2. Muâviye Ebû 'Abdullah el-Askalânî (öl. ?): Bu râvi, tabîi Abdullah b. Muhayriz'in (öl. 99/717) Dimaşk Mescidi'nde bir Nasrânî ile tokalaşmasıyla ilgili rivayeti aktarmaktadır.⁸⁷ Başka kaynaklarda herhangi bir rivayeti tespit edilemediği gibi zikredilen şekilde ismi dışında hayatı hakkında da başka bilgi nakledilmeyen bir râvidir.⁸⁸

3. Amr b. Abdullah el-Askalânî (öl. ?): Amr, Ebû Hureyre'nin "Rabitanın tamamı kırk gündür."⁸⁹ sözünü munkatî' bir senedle kendisinden tahammül etmektedir.⁹⁰ Tabakât-terâcim kitaplarında hayatı hakkında da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

⁸¹ Sem'ânî, *el-Ensâb*, 4/192.

⁸² İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cem*, 48 (No. 51), 267 (No. 868).

⁸³ Ebû Bekir Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî 'ilmi'r-rivâye*, thk. Hasen Abdulmun'im Şilbî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2013), 260, 332; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 61/23, 64/298; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 31/413; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 14/512-513.

⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 19/184; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 8/690.

⁸⁵ Tayâlisî, *el-Müsned*, 2/616 (No. 1383); İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 3/32-33 (No. 2519); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/70 (No. 15352); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebîr*, 3/473 (No. 2538). Ebû Dâvûd'a göre bu tekbridlerden kastedilen, rûkû ile secdeye giderken ve secdeden kalkarken alınanlardır. bk. Ebû Dâvûd, "es-Salât", 139 (No. 837). Buhârî, râvinin tercemesinde bu rivayete işaret etmekte ancak sahih kabul etmemektedir. bk. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 3/176-178.

⁸⁶ Bu durumda kimliği bakımından mechûl Hasen el-Askalânî, rivayeti açısından zayıf kabul edilebilir. bk. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 6/289-291; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 8/399; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 3/245-247; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme (Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1986), 163; Marûf - Arnaût, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, 1/278.

⁸⁷ Abdurrezzâk b. Hemâm, *el-Musannef*, 6/117 (No. 10173), 10/372 (No. 19408); İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 5/432 (No. 9016), 14/247 (No. 27384).

⁸⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/386.

⁸⁹ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 11/80 (No. 20608).

⁹⁰ Bu sözü Askalânî râvi *el-Musannef*'te doğrudan Ebû Hureyre'den aktarsa da İbn Ebû Hâtim ve diğerlerinin işaret ettiği üzere aslında Atâ' b. Ebû Rabâh (öl. 114/732) aracılığıyla nakletmektedir. bk. İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-*

4. Ebü'l-Hasen el-Askalânî (öl. ?): Râvi, sarık hakkındaki “Bizim ile müşrikler arasındaki fark, takke üzerindeki sarıklardır.” merfû‘ hadisini rivayet etmektedir.⁹¹ Ancak biyografisinin geçtiği eserlerde “mechûl” lafzıyla tavsîf edilmektedir.⁹²

5. Ebü Amr el-Askalânî (öl. ?): Askalânî râvi, “her uzvu, suyun abdest yerlerine ulaşması hâlinde bir defa yıkamanın yeterli olması” hakkındaki merfû‘ hadisi nakletmektedir.⁹³ Kaynaklarda hayatına dair bir bilgi tespit edilememiştir.

6. Ebü'l-Hasen Yakûb b. İshâk b. İbrâhîm b. Yezîd b. Hacer el-Askalânî (öl. 320/932'den sonra): Ebü'l-Kâsım Mesleme b. el-Kâsım el-Endelüsî (öl. 353/965), İbn Ebû Şeybe'nin *el-Musannef*’ine eklediği “Hz. Süleymân'ın hamama ilk giren kimse olması” hakkındaki merfû‘ hadisini hocası Ebü'l-Hasen'den Askalân'da nakletmektedir.⁹⁴ Ancak kaynaklarda cerh-ta'dîl açısından “kezzâb” gibi ağır bir lafızla cerh edilmektedir.⁹⁵

7. Ebü Alî İsmâîl b. el-Hasen et-Tahhân el-Askalânî (öl. ?): Taberânî, hocasından “izarın bağlanma keyfiyetine dair” merfû‘ hadisi nakletmektedir.⁹⁶ Herhangi bir kaynakta tercemesi geçmeyen râviyi Mansûrî “mechûl” kabul etmektedir.⁹⁷

8. Eyyûb b. Alî b. el-Heysâm el-Kinânî el-Askalânî (öl. ?): Taberânî, hocası Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe aracılığıyla Eyyûb'tan *el-Mu'cemu'l-kebîr*’de peş peşe toplamda 11 rivayet aktarmaktadır.⁹⁸ Hakkında Ebü Hâtim er-Râzî “şeyh” dese de onun bu lafzı “hadisi araştırılmak üzere yazılan zayıf râviler” hakkında kullandığının belirlenmesi nedeniyle “zayıf” kabul edilmeli; ayrıca kaynaklarda biyografisine dair başka bir bilgi tespit edilememiştir.⁹⁹

9. Ebü Bekir Muhammed b. Abdullah b. Alî el-Askalânî (öl. ?): Râvi, Mukâtîl'in (öl. 150/767) “Bir adam bir adamla karşılaşır ve ona ‘Bizim için Beytülmakdis’e uğra.’ derse hem söyleyenin hem de kendisine söylenenin günahları bağışlanır.” sözünü aktarmaktadır.¹⁰⁰ Ebü Umeyr b. en-Nehhâs'ın (öl. 256/870) kölesi olan Ebü Bekir, kaynaklarda Nehhâs'tan rivayet alan kimselerden olması dışında biyografisine dair bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁰¹

10. Ebü Muhammed Abdullah b. Yezîd el-Askalânî (öl. ?): İbnü'l-Mukrî, hocası Ebü Muhammed'den Askalân'da “Siz doğru gittiğiniz takdirde yanlış yola sapanlar size zarar

ta'dîl, 6/245; Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *el-Muğnî fi'd-du'afâ*, thk. Nüreddîn İtr (Katar: İdâretu İhyâi't-Türâsi'l-İslâmiyye, 1987), 2/486; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 6/215.

⁹¹ Hadis hakkında Tirmizî, “isnâdının sağlam olmadığını ve Ebü'l-Hasen el-Askalânî'yi tanımadığını” belirtmekte, Ebü Ya'lâ ise senedinde “kendisine Ebü'l-Hasen denilen Askalân halkından biriyle Mekke'de karşılaştım.” diyerek aktarmaktadır. bk. İbn Mâce, “el-Libâs”, 24 (No. 4078); Ebü İsa et-Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebîr (es-Sünen)*, thk. Şuayb el-Arnaût vd (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), “el-Libâs”, 42 (No. 1887); Ebü Ya'lâ, *el-Müsned*, 3/5 (No. 1412); Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, 7/243 (No. 6035); Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, 8/292-293 (No. 5847).

⁹² Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, 11/72; İbn Ebü Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 9/356; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 33/244-245; Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4/515; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 633.

⁹³ Bezzâr, hocası Muhammed b. Merzûk el-Bâhilî'nin (öl. ?) hata ettiğini ve Ebü Amr el-Askalânî'yi tanımadığını söylemektedir. bk. Bezzâr, *el-Müsned*, 11/425-426 (No. 5283).

⁹⁴ İbn Ebü Şeybe, *el-Musannef*, 20/195-196 (No. 38784).

⁹⁵ Zehabî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4/449; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 8/525-527.

⁹⁶ Taberânî, *el-Mu'cemu's-sagîr*, 1/171 (No. 270).

⁹⁷ Mansûrî, *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dânî*, 214.

⁹⁸ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 3/17-19 (No. 2513-2521, 2523); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 3/256 (No. 3072).

⁹⁹ İbn Ebü Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2/37; Ahmet Yücel, *Hadis İliminde Tenkit Terimleri* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 142.

¹⁰⁰ İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cem*, 49-50 (No. 58).

¹⁰¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 23/26.

veremez.”¹⁰² âyetinin açıklaması hakkındaki hadisi naklettiğini ifade etmektedir.¹⁰³ Ancak râvinin başka bir rivayeti tespit edilemediği gibi herhangi bir kaynakta tercemesi de bulunmamaktadır.

11. Hârûn b. Akîl el-Kinânî el-Askalânî (öl. ?): İbnü'l-Mukrî, hocası Hârûn'dan “ilmin insanlardan çekilip alınması” hakkındaki rivayeti aktarmaktadır.¹⁰⁴ Fakat onun da hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi geçmemektedir.

12. Humeyd b. el-Esbağ el-Askalânî (öl. ?): Humeyd, tâbiî Talk b. Habîb'in (öl. 101/720 [?]) zemzem ve hicare dair sözü ile Rasûlullah'ın “İbrâhîm sûresindeki güzel söze benzettiği güzel ağacın hurma ve kötü söze benzettiği kötü ağacın ise karpuz olması” şeklindeki açıklamasını nakletmektedir.¹⁰⁵ Askalânlı râvinin rical kitaplarında tercemesi tespit edilememiştir.

13. Ebû Nasr Muhammed b. Sâlih el-Edîb el-Askalânî (öl. ?): Kudâî, Askalânlı hocası İsmâîl b. Recâ' (öl. 423/1032) yoluyla Ebû Nasr'dan “garip/gurbette ölen kimsenin şehit sayılması” ve “Allah'ın bir kimse hakkında hayır dilemesi hâlinde onun ölümünden önce sâlih amele yönlendirilmesi” manasındaki iki hadisi rivayet etmektedir.¹⁰⁶ İbn Asâkir (öl. 571/1176) dışında başka bir kimse, râvinin biyografisine yer vermemektedir. İbn Asâkir de tercemesinde birkaç hocası ile öğrencisine işaret etmekle yetinmektedir.¹⁰⁷

14. Ömer b. Hafs el-Askalânî (öl. ?): Râvî, Katâde'nin (öl. 117/735) “O, dilediği kadar fazlasını da yaratır.”¹⁰⁸ âyeti hakkında “Gözlerdeki güzelliği artırır.” şeklindeki sözünü nakletmektedir.¹⁰⁹ Tercemesine dair kaynaklarda bir bilgi bulunmayan Ömer b. Hafs “mechûl” bir râvidir.¹¹⁰

Bu bilgilere göre “Askalânî” nisbesinin tespit edildiği râvilerin sayısının, yukarıda Askalânlı olduğu belirlenenlerden daha fazla olduğu görülmektedir. Hatta aşağıda zikredilen dört râvî de dâhil edilirse aradaki fark iki kata yaklaşmaktadır. Aslında aslen Askalânlı olan râvilerin de az sayıda rivayeti bulunmakta ve tercemelerine dair sınırlı bilgiler kaynaklarda aktarılmaktadır. Aralarındaki bariz fark, aslen Askalânlı olup olmadıklarının tespit edilmesidir. Ayrıca yukarıdakilerle benzer bir duruma sahip ancak biraz daha fazla bilgi bulunan şu dört râviye de işaret edilmelidir:

İlki, Askalânî nisbeli olan ama temel hadis kaynaklarında toplamda 42 rivayeti bulunan Ebû Nasr Muhammed b. Halef el-Askalânî'dir (öl. 260/874). Ebû Alî Ubeydullah b. Abdulmecîd el-Hanefî (öl. 209/825), babasının ikinci rihlesinde Askalân'da Ebû Nasr'dan hadis yazıp rivayet ettiğini belirtmektedir.¹¹¹ Bu bilgiye göre Muhammed b. Halef,

¹⁰² el-Mâide 5/105.

¹⁰³ İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cem*, 291 (No. 937).

¹⁰⁴ İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cem*, 402 (No. 1311).

¹⁰⁵ İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cem*, 136 (No. 377), 150 (No. 421).

¹⁰⁶ Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, 1/227 (No. 349), 2/293 (No. 1388).

¹⁰⁷ Ayrıca “sabaha herhangi birine zulmetmeden çıkan kimsenin günahlarının bağışlanması” şeklinde rivayeti Askalân'da tahdîs ettiğini belirtmektedir. bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 53/273.

¹⁰⁸ Fâtır 35/1.

¹⁰⁹ Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, 1/261 (No. 115).

¹¹⁰ Aynı rivayeti Ömer el-Askalânî'nin olduğu isnâdla nakleden İbn Adî, ayrıca Tâhâ sûresinin “(Ey Mûsâ) Senin üzerine kendimden bir sevgi bıraktım ki (sevilesin).” 39. âyeti hakkında yine Katâde'nin yorumunu Askalânlı üç hocası Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe, Muhammed b. Ömer b. Abdulazîz ve el-Hüseyn b. el-Hasen aracılığıyla Ebû Hanîfe Muhammed b. Ömer b. Hafs el-Askalânî←Ömer b. Hafs el-Askalânî senediyle aktarmaktadır. Fakat kendisi gibi oğlunun tercemesine dair de bir bilgi tespit edilememiştir. bk. İbn Adî, *el-Kâmil*, 4/338.

¹¹¹ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/245.

Askalân'da en azından bir müddet ikamet etse de onun aslen Askalânlı olduğuna delalet eden bir bilgi tercemelerinde geçmemektedir. Buna karşılık “sika, sadûk, sâlih” lafızlarıyla ta'dîl edilmektedir. Askalânlı birçok hocası (Âdem b. Ebû İyâs, Muâz b. Hâlid, Revvâd b. el-Cerrâh vb.) olan Muhammed b. Halef'ten İbn Mâce, Nesâî, İbn Ebû Âsım, Taberî (öl. 310/923), İbn Huzeyme (öl. 311/924) gibi önemli muhaddisler de rivayette bulunmaktadır.¹¹²

İkincisi, bazı temel hadis kaynaklarında rivayeti geçen Muâz b. Hâlid el-Askalânî'dir (öl. ?). Taberânî, “Hz. Peygamber'in Hakem b. Ebû'l-Âs'ın (öl. 31/651) neslinden ümmetini uyarmasına dair” rivayeti Muâz el-Askalânî'nin olduğu senedle nakletmekte; Hâkim en-Neysâbü'rî ile Beyhakî ise “Rasûlullah'ın avret yerlerinin gösterilmesinin yasaklaması” hakkındaki hadisi aktarmaktadır.¹¹³ Muâz b. Hâlid hakkında Ebû Hâtim er-Râzî “Şeyhtir. Onun Züheyr b. Muhammed'den (öl.162/779) rivayetleri İbrâhîm b. Ebû Yahyâ'nın (öl. 184/801) rivayetlerine benzemektedir.” dedikten sonra avret yerlerini göstermenin nehyedilmesine dair hadisini serdetmektedir.¹¹⁴ Zehebî, Ebû Hâtim'in bu sözünü râviyi zayıf gördüğünü belirtmektedir.¹¹⁵ Nitekim İbn Hacer de onun hakkında “leyyinul-hadis” demektedir.¹¹⁶ Böylece temel hadis kaynaklarında birkaç rivayeti tahrîc edilen ve kendisinden Askalânlı râvilerin (Muhammed b. Halef, İsa b. Abdullah) hadis tahammül ettiği Muâz'ı “zayıf” şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Üçüncüsü, Muhammed b. Saîd b. Bekir'dir (öl. ?). Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*'te “Hangi amel daha faziletlidir?” sorusuna Rasûlullah'ın “Kur'ân'ı baştan sona okuyup bitirince tekrar başlamak” şeklindeki cevabını verdiği hadisi hocası Ebû Alî el-Hüseyn b. Alî en-Neysâbü'rî (öl. 349/960) vasıtasıyla ondan nakletmektedir.¹¹⁷ Muhammed'in Askalân'da¹¹⁸ hadis rivayet ettiğine işaret edilmekle beraber İbn Hacer, *İthâfu'l-meher*'de bu rivayeti aktararak râviyi el-Askalânî nisbesi ile zikretmekte ancak onun hâlini bilmediğini belirtmektedir.¹¹⁹ Ayrıca İbnü'l-Mukrî, “Rasûlullah'ın huzuruna cennet ehlinde gelen ilk kimsenin Hz. Alî olması” hakkındaki hadisi “Askalân kadısı Ebû Bekir Muhammed b. Saîd er-Râzî'den Askalân'da” tahammül ettiğini belirterek nakletmekte; Beyhakî ise aynı râvinin bulunduğu senedle “istemedikleri hâlde babalarının evlendirdiği kızlarının nikahını Rasûlullah'ın geçersiz sayması” hakkındaki rivayeti aktarmaktadır.¹²⁰ Ancak Muhammed b. Saîd'in kaynaklarda tercemesine dair herhangi bir şey tespit edilememiştir.

Dördüncüsü, İbnü'l-Mukrî'nin “Ebû Bekir, Ömer, Osmân, Alî b. Ebû Tâlib ve Ömer b. Abdulazîz'in beş râşid halife olması” hakkındaki hadisi okuduğunu belirttiği ve rivayeti onun yanında Askalânlı Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe'nin hattıyla gördüğünü ifade ettiği hocası Ebû Muhammed Abdullâh b. Şeddâd b. Ebân el-Askalânî'dir (öl. ?).¹²¹ Beyhakî

¹¹² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 25/161-162; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 11/493.

¹¹³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 2/144 (No. 1520), 6/377 (No. 6667); Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, 6/290-291 (No. 5047); Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, 10/189-190 (No. 7363).

¹¹⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/250.

¹¹⁵ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 14/391-392.

¹¹⁶ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 536.

¹¹⁷ Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, 3/173-174 (No. 2113).

¹¹⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *el-Garâibü'l-mültekatâ min Müsnedi'l-firdevs*, thk. İrfân Süfyan vd. (Dubai: Dâru'l-Birr, 2016), 3/47-48 (No. 898); Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/25.

¹¹⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *İthâfu'l-meher bi-fevâidi'l-mübtakire min etrâfi'l-'aşere*, thk. Züheyr b. Nâsir el-Nâsir (Medine: Merkezi Hidmeti's-Sünne ve's-Sireti'n-Nebeviyye, 1994), 15/257-258 (No. 19272).

¹²⁰ Kudâî, *Müsnedü's-Sihâb*, 50 (No. 59); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebir*, 14/117 (No. 13787).

¹²¹ İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cem*, 290 (No. 934).

ve Hatîb el-Bağdâdî,¹²² Askalânî râviyi bu isimle eserlerinde zikretse de diğer kitaplarda Abdullah b. Ebân b. Şeddâd şeklinde kaydedilmektedir. İbn Adî, hocasını *el-Kâmil*'de bu isimle kaydederek kendisinden rivayetleri "Askalân'da" aldığını belirtmektedir.¹²³ Hatta Kudâî'nin Ebû Hureyre, Ebû Saîd el-Hudrî (öl. 74/693-94) ve Muâviye b. Ebû Süfyân'ın bir araya gelerek Rasûlullah'tan birer hadis naklettikleri uzun rivayetin senedinde Abdullah b. Şeddâd bulunmaktadır.¹²⁴ Fakat Askalânî râvinin bazı hocalarını ve öğrencilerini rivayetleri aracılığıyla belirlemek mümkünse de kaynaklarda tercemesi tespit edilememiştir.

Temel hadis kaynaklarında tespit edilen aslen Askalânî olan veya Askalânî nisbesi nedeniyle buralı olması muhtemel râvilerin ortak özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bunları "hadis kitaplarında az sayıda rivayetlerinin bulunması, genellikle cerh edilen kimseler olması ve tercemelerine dair bilgilerin kaynaklarda oldukça cüzi yer alması" şeklinde sıralamak mümkündür. Hatta bir kısmının hayatına ve cerh-ta'dîl açısından durumuna dair hiçbir bilgi tespit edilememektedir. Ayrıca buna "Askalânî aile isnadları" başlığında ele alınan "Ebû Kirsâfe el-Askalânî ve Ailesi ile İsmâîl b. Recâ' el-Askalânî ve Kardeşlerini" de dâhil etmek gerekmektedir. Fakat aşağıda zikredildiği üzere memleketi farklı olan ama Askalân'da ikamet eden râviler daha farklı bir görünüm arz etmektedir.

3. Askalân'da İkamet Edip Memleketleri Farklı Olan Râviler

Aslî memleketi farklı olsa da Askalân'da ikamet eden birçok râvi bulunmaktadır. Hatta bunların sayısı, aslen Askalânî olanlara göre daha fazladır. Ayrıca Askalân'ın hadis rivayeti tarihinde aslen Askalânî olanlara göre ön plana çıkmaktadırlar. Böyle râvileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

3.1. Ömer b. Muhammed el-Askalânî (öl. 150/768'den önce)

Aslen Medine halkından sayılan ancak Askalân'da ikamet eden râvilerden ilki, Hz. Ömer'in soyundan gelen Ömer b. Muhammed b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer el-Askalânî'dir. Âl-i Ömer'de Ömer b. Muhammed'den daha faziletli bir kimsenin bulunmadığı zikredilmekte ve sika kabul edilmektedir. Bağdad ve Kûfe şehirlerine gitmekle beraber Askalân'a yerleşen ve oğlunun da aynı yerde ikamet ettiği belirtilen râvi, burada murâbit olarak vefat etmiştir.¹²⁵ "Askalân, iki gelinden birisidir..."¹²⁶ hadisinin senedinde ismi geçen Ömer b. Muhammed'in, isnadı daha ziyade "babası (Muhammed b. Zeyd)/Nâfi'/Sâlim←İbn Ömer" şeklinde olmak üzere günümüze ulaşan temel hadis kaynaklarının hemen hepsinde rivayeti bulunmaktadır. Mâlik b. Enes (öl. 179/795), hocasından *el-Muvatta'*nda bir hadis nakletmekte;¹²⁷ Buhârî ile Müslim 29 ve diğer temel hadis kaynakları dâhil toplamda 203 hadisin senedinde Ömer el-Askalânî bulunmaktadır. Ayrıca bazı ricâl kaynaklarında Âl-i

¹²² Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *el-Kırâ'e halfe'l-imâm*, thk. M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984), 141 (No. 324); Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 10/223.

¹²³ İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/229, 5/315.

¹²⁴ Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, 1/272-273 (No. 443).

¹²⁵ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 7/233; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 6/131-132; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 13/5-7; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 45/323-330; Ebû Muhammed el-Cemmâîlî, *el-Kemâl fî esmâ'ir-ricâl*, thk. Şâdi b. Muhammed b. Sâlim (Kuvayt: Şirketü Garrâs, 2016), 7/484-485; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 21/499-503; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 9/811-814; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 9/229-331.

¹²⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 21/65-66 (No. 13356).

¹²⁷ Mâlik b. Enes el-Yemenî, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabiyye, 1995), "es-Salât", 63.

Ömer'den olan ve Askalân'da ikamet eden “Muhammed b. Abdullah b. (Muhammed b.) Ebû Bekir b. Muhammed b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb” adında bir râvinin ismi de geçmektedir. Fakat hadis kitaplarında herhangi bir rivayeti tespit edilememiştir.¹²⁸

3.2. Muhammed b. Mutarrif el-Medînî (öl. 163/780 [?])

Aslen Medineli olan ama Askalân'da ikamet eden râvilerden bir diğeri, Ebû Gassân Muhammed b. Mutarrif el-Medînî'dir. Râvi, önce Bağdât'a giderek hadis rivayet etmiş, sonrasında geldiği Askalân'a yerleşmiş ve burada vefat etmiştir. Askalânlı Âdem b. Ebû İyâs, Revvâd b. el-Cerrâh'ın kendisinden hadis aldığı Ebû Gassân “sika” kabul edilmektedir.¹²⁹ Hem temel hem diğer türlerdeki eserlerde tahrîc edilen Muhammed b. Mutarrif'in rivayetleri toplamda 133 tanedir. Bunları Alî b. el-Ca'd (öl. 230/844-45), Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Taberânî ve Beyhakî gibi birçok muhaddis hadis kitaplarında serdetmektedir. Hatta Alî b. el-Ca'd *el-Müsned*'de ve Taberânî ise *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Ebû Gassân Muhammed b. Mutarrif el-Medînî adına ara bir başlık atarak rivayetlerini topluca zikretmektedir.¹³⁰

3.3. Musab b. Mâhân el-Askalânî (öl. 180-181/797-798)

Aslen Horasân bölgesinin Merv şehrinden olan Musab b. Mâhân, Askalân'a gelip burada ikamet eden râvilerdendir. Saîd b. Mansûr (öl. 227/842), hocası Musab'tan bir kısmı elimizde bulunan *es-Sünen*'inin tefsir kısmında 6 maktû' rivayet aktarırken¹³¹ İbn Hibbân, Taberânî, Dârekutnî, Kudâî ve Beyhakî'nin hadis kitaplarında Askalânlı râvinin geçtiği senedle nakledilen başka hadisler de bulunmaktadır.¹³² Râvi hem temel hadis kitaplarındaki hem de diğer kaynaklarda geçen rivayetlerin hepsini Süfyân es-Sevrî'den (öl. 161/778) almaktadır. Zira İbn Adî, “Onun hocasından naklettiği hacimli bir nüshası var.”¹³³ ve Askalân'da yaşadığı söyleyen Ahmed b. Hanbel ise “İçinde hataların olduğu bir kitabı bulunmaktadır.” demektedir.¹³⁴ Musab hakkında “sika, sâlih, şeyh” gibi ta'dîl lafızları kullanılsa da “işittiği/işitmediği hadisleri yazdığı, ümmî olduğu, başkasının nakletmediği hadisleri rivayet ettiği”¹³⁵ ifade edilmekte, bütün bunlara rağmen “sadûk, hasenü'l-hadîs” olduğu belirtilmektedir.¹³⁶ Bu tenkidlere göre Musab'ın rivayetlerinin sahih kabul edilebilmesi için

¹²⁸ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/305; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 10/72.

¹²⁹ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 1/607; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/100; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 7/426; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/475-478; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 26/470-473; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 7/295-296; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 12/333-335.

¹³⁰ Alî b. el-Ca'd el-Cevherî, *el-Müsned*, thk. Âmir Ahmed Haydâr (Beyrut: Müessesetü Nâdir, 1990), 429-434 (No. 2927-2951); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 6/141-147 (No. 5778-5801).

¹³¹ Saîd b. Mansûr el-Horasânî, *es-Sünen*, thk. Sad b. Abdullah b. Abdulazîz (Riyad: Dâru's-Sumay'î, 1997), 2/441 (No. 145), 2/647 (No. 245); Saîd b. Mansûr el-Horasânî, *es-Sünen (Tekmiletü't-Tefsîr)* (Riyad: Dâru'l-Ulûke, 2012), 6/184-185 (No. 1346), 6/226 (No. 1390), 6/338 (No. 1489), 7/246 (No. 1902).

¹³² İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 2/198 (No. 453); Taberânî, *el-Mu'cemu's-sagîr*, 1/52 (No. 50); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 10/49 (No. 9916), 11/302 (No. 11805); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 1/223 (No. 735); Dârekutnî, *es-Sünen*, 3/235 (No. 2457), 3/371-372 (No. 2783); Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, 1/148 (No. 271); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebîr*, 6/13 (No. 5232); Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, 2/497 (No. 1303), 4/99 (No. 2241).

¹³³ İbn Adî, *el-Kâmil*, 9/580-581.

¹³⁴ Ebû Cafer el-Ukaylî, *ed-Du'afâ*, thk. Ebû Yahyâ el-Haddâd vd. (Kahire: Dâru't-Teslî, 2014), 4/8.

¹³⁵ Ukaylî, *ed-Du'afâ*, 4/8; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/308-309; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 9/175; İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ ve'l-metrûkîn*, 3/123; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 28/39-41; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4/121; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 12/804-806.

¹³⁶ Marûf - Arnaût, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, 3/383.

başka râviler tarafından nakledilmesi hususu dikkate alınmalıdır. Ayrıca elinde yazılı bir nüshasının bulunması da yaşadığı dönem açısından önem arz etmektedir.

3.4. Hafs b. Meysere el-Askalânî (öl. 181/798)

Aslî memleketi farklı olan ancak Askalân'da ikamet eden râvilerden Ebû Ömer Hafs b. Meysere es-San'ânî'nin, Şâm bölgesindeki Dimaşk'ın San'a köyünden ya da Yemen'in San'a şehrinde olmasında ihtilaf vardır. Fakat bu hususu inceleyen âlimlere göre Hafs'ın doğru memleketi Yemen'deki San'a'dır. Hafs'ın San'a'dan önce Mısır'a, oradan Şâm'a geldiği ve Askalân'da ikamet ettiği belirtilmektedir.¹³⁷ Askalânlı Muhammed b. Ebü's-Serî, Âdem b. Ebü İyâs gibi muhaddislerin kendisinden hadis rivayet ettiği Hafs b. Meysere genellikle "sika" kabul edilmekte¹³⁸ ve hakkında bazı tenkidler olsa da önde gelen birçok muhaddis Hafs'ın rivayetlerine yer verdiği için eleştirilerin geçerli sayılamayacağı,¹³⁹ fakat güvenilir olsa da bazen hata yaptığı ifade edilmektedir.¹⁴⁰ İbn Vehb (öl. 197/813) ile Said b. Mansûr, hadis kitaplarında hocaları Hafs b. Meysere'den rivayet aktarırken Abdurrezzâk b. Hemmâm, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Bezzâr (öl. 292/905), Nesâî, İbn Huzeyme, Tahâvî, Şâfi (öl. 335/946), İbn Hibbân, Taberânî, İbnü'l-Mukrî, Dârekutnî, Hâkim en-Neysâbü'rî, Beyhakî'nin temel hadis kaynaklarında senedinde olduğu toplamda 150 rivayet tahrîc edilmektedir. Bu eserlerin dışında hadis edebiyatının diğer türlerinde ve farklı ilim dallarında telif edilen kitaplarda da Hafs b. Meysere'nin rivayetlerinin bulunduğu görülmektedir.

3.5. Bekir b. Bîşr et-Tirmizî (öl. 182/798)

Birkaç temel hadis kaynağında "hayanın dinden değil de dinin tamamı olması" anlamındaki rivayeti, el-Askalânî nisbeli Bekir b. Bîşr et-Tirmizî'nin olduğu senedle nakledilmektedir.¹⁴¹ Muhammed b. Ebü's-Serî el-Askalânî, hocası Bekir b. Bîşr hakkında "Askalân'da imamızdı, 182/798 yılında vefat etti." demektedir. Rical kitaplarında ise Bekir b. Bîşr'in Askalân'da ikamet ettiği ve hakkında "mechûl, leyse bi-şey" denildiği görülmektedir.¹⁴² Bu râvinin et-Tirmizî nisbesinden dolayı aslen Maverâünnehir bölgesinden olduğunu ve sonrasında Askalân'a gelerek yerleştiğini söylemek mümkündür.

3.6. Mugîre b. Abdullah el-Hizâmî (öl. 186/802 [?])

Aslen Medineli olan el-Mugîre b. Abdullah el-Hizâmî, Askalân'da ikamet eden bir başka râvidir. Ebü'z-Zinâd'ın (öl. 130/748) nüshasından bir kısmı hariç sika râvilerin aktardığı rivayetlere uygun birçok hadis naklettiği belirtilen el-Mugîre; "Kusay" lakabıyla bilinen, nesep konusunda derin bilgisi olan ve âlim, saygın, şerefli bir kimsedir. Hakkında bazı tenkidler yapılsa da "sika" kabul edilen Hizâmî'nin garip rivayetleri bulunduğu da ifade

¹³⁷ Sem'ânî, *el-Ensâb*, 3/556-557; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 14/440; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*, 1/429-430; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 7/73.

¹³⁸ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 3/187; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 14/443-444; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 7/73-77; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/231; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 3/442-445.

¹³⁹ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, 1/569.

¹⁴⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 174.

¹⁴¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 19/29 (No. 63); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebir*, 21/40 (No. 20845); Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, 10/151-152 (No. 7313).

¹⁴² İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2/382; İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ ve'l-metrûkîn*, 1/148; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, 1/343; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 2/338-339.

edilmekte,¹⁴³ fakat onun “sadūk, hasenü'l-hadîs” sayılmasının daha doğru olacağı değerlendirilmektedir.¹⁴⁴ Saîd b. Mansûr, hocası Hizâmî'nin bazı hadislerini zikretmekte; ayrıca başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere birçok temel hadis kaynağında rivayetleri tahrîc edilmektedir.¹⁴⁵

3.7. Alî b. Hafs el-Mervezî (öl. ?)

Aslen Horasânî olan ama Askalân'da ikamet eden diğer bir râvi Ebû'l-Hasen Alî b. Hafs'tır. Buhârî'nin kendisiyle Askalân'da hicrî 217'de karşılaştığını¹⁴⁶ belirttiği râvi hakkında Ebû Hâtîm er-Râzî ile Ebû Zûr'a er-Râzî “O, aslında Alî b. el-Hasen b. Neşîr el-Mervezî'dir.” demektedir.¹⁴⁷ İbn Ebû Hâtîm de *Kitâbu'l-Cerh ve't-ta'dîl*'de râviye bu isimle işaret etmektedir.¹⁴⁸ Ancak diğer bazı ricâl âlimleri Alî b. Hafs ismini zikretmekle birlikte ihtilafa da temas etmekte,¹⁴⁹ bir kısmı ise bu hususa hiç değinmemektedir.¹⁵⁰ *el-Câmî'u's-sahîh*'in bazı şerhlerinde ihtilafın üzerinde durulmakta; özetle Buhârî'nin bazı hocalarını dedelerine nispet ettiğini ve Hafs adının da Alî'nin dedesinin ismi olabileceği ifade edilmektedir.¹⁵¹ Nitekim diğer temel hadis kaynaklarında herhangi bir rivayetine rastlayamadığımız Alî b. Hafs'ın naklettiği hadisleri sadece Buhârî aktarmaktadır. Musannif, hadis kitabında “makbûl”¹⁵² kabul edilen hocasından üç rivayet tahrîc etmekle yetinmektedir.¹⁵³

3.8. Hammâd b. Humeyd el-Askalânî (öl. ?)

Hammâd, Aslen Horasânî olan ama Askalân'a yerleşen râvilerden ve Buhârî'nin hocalarındandır. Buhârî, Hammâd'dan sadece “İbnü's-Sâid'in deccal olması” hakkındaki rivayeti aktarmaktadır.¹⁵⁴ Kendisinden Askalânî Revvâd b. el-Cerrâh'ın rivayette bulunduğu Hammâd hakkında Ebû Hâtîm er-Râzî “şeyh”¹⁵⁵ ve İbn Hacer “makbul”¹⁵⁶ demekle birlikte onun bilinmediği de ifade edilmektedir.¹⁵⁷ Nitekim başka temel hadis kaynaklarında rivayeti olmadığı gibi hayatı hakkında da fazla bir bilgi bulunmamaktadır.

¹⁴³ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/225-226; İbn Adî, *el-Kâmil*, 9/566-569; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 28/387-390; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 8/166-167; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 13/214-216.

¹⁴⁴ Marûf - Arnaût, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, 3/409-410.

¹⁴⁵ Saîd b. Mansûr, *es-Sünen*, 1982, 2/148 (No. 2300), 2/280 (No. 2623); Saîd b. Mansûr, *es-Sünen*, 5/356-357 (No. 1097); Saîd b. Mansûr, *es-Sünen (Tekmil)*, 6/498 (No. 1668).

¹⁴⁶ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 7/339.

¹⁴⁷ Ebû Muhammed İbn Ebû Hâtîm er-Râzî, *Beyânu hata'l-Buhârî*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Mu'allimî (Haydarâbâd: Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1380), 84; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 9/377.

¹⁴⁸ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 6/180.

¹⁴⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 9/376-377; Moğultây b. Kılıç el-Bekcerî, *İknâlu Tehzîbu'l-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl*, thk. Âdil b. Muhammed-Üsâme b. İbrâhîm (Kahire: el-Fârûku'l-Hadîsiyye, 2001), 9/308-309.

¹⁵⁰ İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 8/469; Cemmâilî, *el-Kemâl*, 7/369; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 20/411; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 15/311.

¹⁵¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Şuayb el-Arnaût vd (Beyrut: er-Risâletü'l-Âlemiyye, 2013), 9/109; Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *İrşâdu's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2021), 11/109.

¹⁵² İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 400.

¹⁵³ Buhârî, "el-Cihâd ve's-Siyer", 45 (No. 2853), "Fezâilü's-Sahâbe", 13 (No. 3721), "el-Kader", 14 (No. 6618).

¹⁵⁴ Buhârî, "el-İ'tisâm", 23 (No. 7355).

¹⁵⁵ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 3/135.

¹⁵⁶ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 178.

¹⁵⁷ Ebû Bekir İbn Halfûn, *el-Mu'îm bi-şüyûhi'l-Buhârî ve Müslim*, thk. Ebû Abdurrahman Âdil b. Sad (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 152-153; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 7/232-233; Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, 1/589; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 3/522-523.

3.9. Mahled b. Yezîd el-Askalânî (öl. ?)

Ebû Muhammed Mahled b. Yezîd eş-Şeîrî, Tarsûs'ta ikamet eden ancak isminde el-Askalânî nisbesinin de zikredildiği bir râvidir. Bununla birlikte "es-Sicistânî, en-Neysâbü'rî" nisbelerine de işaret edilmektedir.¹⁵⁸ Bu durum, Mahled'in aslen Horasânî olduğu ama Askalân'da da bir süre bulunduğu, sonrasında Tarsûs'a yerleştiği şeklinde anlaşılabilir. Fakat tercemelerinde Tarsûs'ta ikamet etmesi dışında net bir bilgi bulunmamaktadır. Hatta Ebû Hâtîm er-Râzî'nin onu tanımadığı ifade edilmektedir.¹⁵⁹ Fakat Müslim, hocası Mahled'den Huneyn ganimetlerinin taksim edilmesi hakkındaki hadisi¹⁶⁰ nakletmesine karşılık Ebû Dâvûd ondan 27 rivayet aktarmaktadır. Ayrıca Mahled b. Hâlid'in "Rasûlullah'ın namaz kıldırmak için geldiğinde gusûl alması gerektiğini hatırlaması üzerine eve gidip yıkanmasının" anlatıldığı hadisin senedinde rivayeti San'a Mescidi'nin imamı Ebû Muhammed İbrâhîm b. Hâlid es-San'ânî'den (öl. 200/816) naklettiğine işaret edilmektedir.¹⁶¹ Bu bilgi, Mahled'in Yemen'in San'a şehrinde olduğuna delalet etmektedir. Ayrıca Taberânî ile Beyhakî de isnadında Mahled'in yer aldığı hadisleri eserlerinde zikretmektedir. Ebû Hâtîm'in görüşüne karşılık Mahled'in sika ve ma'rûf bir râvi olduğu belirtilmektedir.¹⁶² Dolayısıyla Mahled'i "mechûl" kabul etmek mümkün değildir. Ebû Hâtîm er-Râzî'nin ise ya râvi hakkında bilgisi olmaması nedeniyle böyle bir sonuca ulaşmakta ya da başka birisini kastetmektedir.

3.10. Muhammed b. Hammâd et-Tihriânî (öl. 271/884)

Aslen Reyli olan ama Askalân'da vefat eden diğer bir râvi, Ebû Abdullah Muhammed b. Hammâd et-Tihriânî'dir. Rihle ehlinde sayılan Tihriânî; Bağdâd ve İskenderiye'ye gitmiş, Şâm bölgesine seyahat etmiş "sika" bir râvidir. Muhammed b. Hammâd, Abdurrezzâk b. Hemmâm'dan birçok rivayet tahammül etmiş; kendisinden Ebû Hâtîm farklı şehirlerde hadis yazmış; ayrıca İbn Mâce, İbn Ebû'd-Dünyâ gibi muhaddisler ondan hadis tahammül etmiştir.¹⁶³ Zehebî, diğer âlimlerin verdiği bilgilere ilaveten Tihriânî'nin Askalân'da ikamet ettiğini belirtmektedir.¹⁶⁴ İbn Ebû'd-Dünyâ, farklı konulara dair telif ettiği müstakil hadis eserlerinde Tihriânî'nin çeşitli rivayetlerine yer vermekte; İbn Mâce ise hocasından sadece "taksim edilmemiş her malda sınırlar belli ise şuf'a olmaması" hakkındaki rivayeti¹⁶⁵ aktarmakta, hicrî dördüncü ve beşinci asırdaki temel hadis kaynaklarında da sınırlı sayıda rivayeti bulunmaktadır.¹⁶⁶

3.11. Ahmed b. el-Fazl el-Askalânî (öl. ?)

Aslen Mervli olan ama Askalân'da ikamet eden¹⁶⁷ bir başka râvi, Ebû Cafer Ahmed b. el-Fazl el-Mervezî el-Askalânî es-Saîğ'dir. Müslim'in *es-Sahîh*'i üzerine *el-Müstahrec* adlı eseri

¹⁵⁸ İbn Halfûn, *el-Mu'îm*, 322.

¹⁵⁹ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/349.

¹⁶⁰ Müslim, "ez-Zekât", 138.

¹⁶¹ Ebû Dâvûd, "et-Tahâret", 91 (No. 235).

¹⁶² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 15/227; İbn Halfûn, *el-Mu'îm*, 322; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 27/334-335; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 12/621-622; Marûf - Arnaût, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, 3/356.

¹⁶³ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/240; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3/78-79; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 25/89-91; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 12/628-629; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 11/449-451.

¹⁶⁴ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 20/442-443.

¹⁶⁵ İbn Mâce, "eş-Şuf'a", 3 (No. 2498).

¹⁶⁶ Birkaçı için bk. İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 13/309 (No. 5971; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 4/184 (No. 3925; Dârekutnî, *es-Sünen*, 5/66 (No. 3990); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebîr*, 12/74 (No. 11678).

¹⁶⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 5/166.

telif eden Ebû Avâne, hocası Ahmed b. el-Fazl'dan rivayetler¹⁶⁸ aktarmakta; Hâkim en-Neysâbü'rî, İbnü'l-Mukrî ve Beyhakî, hadis kitaplarında Askalânî râvinin hadislerini nakletmekte, hatta Şu'abu'l-îmân'daki birkaç hadiste "Askalân'da" tahdîs ettiği belirtilmektedir.¹⁶⁹ İbn Ebû Hâtîm, kendisinden hadis yazdığını belirtirken¹⁷⁰ İbn Hazm (öl. 456/1064) ise "mechûl" demektedir.¹⁷¹ Ancak İbn Asâkir, hayatına dair bir bilgi vermese de birçok hocasını ve öğrencisini saymaktadır.¹⁷² Rivayetlerinin çoğunu Askalânî Revvâd b. el-Cerrâh, Âdem b. Ebû İyâs ve Nûh b. el-Heysen'den serdeden Ebû Cafer'in İbn Ebû Hâtîm'in ifadesinden ve İbn Hazm'ın müteşedditliğinden hareketle "mechûl" olmadığı ve hadislerinin yazılabileceği şeklinde bir çıkarım yapmak mümkündür.

3.12. Muhammed b. Seleme el-Bağdâdî (öl. ?)

Nisbesinden hareketle aslen Iraklı olan ama Askalân'da ikamet eden diğer bir râvi Ebû Abdullah Muhammed b. Seleme b. Karbâ' er-Rabaî'dir. Şâm'daki Askalân'a yerleştiğini belirten İbnü'l-Mukrî, hocasından "Allah rızası gözetilerek öğrenilmesi gereken ilmi dünyalık bir şey elde etmek için öğrenen kimsenin cennetin kokusunu alamaması" hakkındaki hadisi Askalân'da tahammül ettiğini belirtmektedir.¹⁷³ Başka bir hadis kaynağında rivayeti geçmeyen râvinin Askalân'a yerleştiği, burada kendisinden Muhammed b. Ebû's-Serî'nin hadis tahdîs ettiği ancak sağlam olmadığı ifade edilmektedir.¹⁷⁴ Ayrıca İbn Adî ile İbn Hibbân'ın ricâl ile ilgili eserlerinde hocaları Muhammed b. Seleme'den "Askalân'da" olduğunu belirterek rivayet aktardığına da işaret edilmelidir.¹⁷⁵

3.13. Muhammed b. Ahmed el-Malatî (öl. 377/987)

Aslen Malatyalı olan ama sonrasında Askalân'a yerleşen Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed b. Abdurrahman el-Mukrî, Şâfiî fakihî ve kıraat âlimidir. Hakkında "sika, mutkin" denilen Muhammed b. Ahmed'den Askalânî İsmâîl b. Recâ' ile Dâvûd b. Musahhih'in hadis aldığı ifade edilmektedir.¹⁷⁶ Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*'da Filistin'in Halîl şehrindeki İbrâhîm Mescidi'nin imamı Ebû'l-Kâsım Ömer b. Ahmed el-Vâsitî (öl. ?) aracılığıyla Malatî'den "Bıyığını kısaltmayan bizden değildir." hadisini nakletmektedir.¹⁷⁷ Ancak bu hadis dışında ne Kudâî'nin ne de diğer muhaddislerin hadis kaynaklarında Malatî'nin rivayeti bulunmaktadır.

¹⁶⁸ Ebû Avâne el-isferâyînî, *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muharrec 'alâ Sahîhi Müslim*, thk. Abbâs b. Safâhân (Medine: el-Câmiatu'l-İslâmiyye, 2014), 1/117-120 (No. 50), 7/307-308 (No. 2862), 7/405-406 (No. 2997-2998), 9/220-221 (No. 3678), 10/162 (No. 3997), 12/553-554 (No. 6122), 12/556 (No. 6125), 16/612 (No. 9016), 17/201 (No. 9395), 21/447 (No. 12337).

¹⁶⁹ Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, 5/136-137 (No. 3198), 12/176 (No. 9237).

¹⁷⁰ Nitekim *et-Tefsîr*'inde hocası Ahmed el-Fazl'dan bazı hadisler aktarmaktadır. bk. Ebû Muhammed İbn Ebû Hâtîm er-Râzî, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, thk. Esad Muhammed et-Tayyib (Riyad: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 2006), 1/61, 2/640, 2/691, 8/2617, 9/3125.

¹⁷¹ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2/67; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 19/54; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 1/578.

¹⁷² İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 5/166-168.

¹⁷³ İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cem*, 49 (No. 56).

¹⁷⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 3/307-308; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, 3/568; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 7/169.

¹⁷⁵ İbn Hibbân, *el-Mecrâhîn*, 2/185; İbn Adî, *el-Kâmil*, 7/549.

¹⁷⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 51/71-73; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 26/615-616; Tâceddîn es-Sübkî, *Tabakâtu's-şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulv-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabîyye, 1964), 3/77-78; Ebû'l-Hayr İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*, thk. Gotthelf Bergsträsser (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1932), 2/67.

¹⁷⁷ Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, 1/229 (No. 356).

Askalân'da ikamet eden ama memleketi farklı olan râvilerden temel hadis kaynaklarında rivayetleri bulunanların tespit edildiği bu başlıkta sadece bireysel olanlara işaret edilmiştir. Aşağıda ise hadis rivayetinde bulunan birçok râvinin yer aldığı Askalânî ailelere değinilmiştir. Yukarıdaki râvilerden bazıları aslen Askalânî/Askalânî nisbeli olanlarla aynı kaderi paylaşıp da daha ziyade farklı hadis kitaplarında rivayeti bulunması ve cerh-ta'dîl açısından güvenilir kimseler olması, biyografilerine dair çeşitli bilgilere ulaşılması açısından onlardan farklı bir görünüm arz etmektedir. Ancak Buhârî'nin Askalân'da hadis aldığı bazı hocalarının tercemeleri ve sadece kendisinin onların rivayetlerine yer vermesi de dikkat çekmektedir. Bu hususta Buhârî'nin Askalân'a gittiği zamanı ve hocalarının yaşadıkları dönemde başka kimselerle likasını dikkate almak gerekmektedir.

4. Askalânî Aile Isnadları

Klasik hadis kaynaklarında yer almayan ancak 20. asrın ortalarından itibaren oryantalistlerin hadis konusunda yaptığı çalışmalarla kullanılmaya başlanan “aile isnadı” terimi “babadan oğula ve toruna; amca, hala ve teyzeden yeğenlere geçen rivayetler” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁷⁸ Hadis kitaplarındaki rivayetlerde isnadı bu şekilde olan yani aynı aileden râvilerin birbirlerinden naklettiği birçok örneği sahâbe döneminden itibaren bulmak mümkündür. Hz. Âişe'nin kendi ailesi içinde yaklaşık 40 râvisinin bulunması, konunun ne kadar kapsamlı olduğunu göstermektedir.¹⁷⁹ Zira Askalânî râviler incelenirken de bazı hadislerin senedlerinde aile isnadlarının yer aldığı görülmüştür. Aşağıda zikredilen ilk iki aile isnadı aslen Askalânî; sonrakiler ise memleketi farklı olan ama Askalân'da ikamet edenlerden müteşekkildir. Bu kapsamda belirlenen râviler şöyledir:

4.1. Ebû Kirsâfe el-Askalânî (öl. ?) ve Ailesi

Aslen Askalânî râvilerden oluşan ailelerin ilki, Ebû Kirsâfe Muhammed b. Abdulvehhâb el-Askalânî ve ailesidir. Taberânî, hocası Ebû Kirsâfe'den “oturarak namaz kılanın ayakta kılanın namazının yarısı kadar sayılması” rivayetini nakletmekte;¹⁸⁰ İsmâîlî (öl. 371/982), İbnü'l-Mukrî ve Kudâî de Ebû Kirsâfe'nin bulunduğu senedle birer hadis nakletmektedir.¹⁸¹ Ayrıca Müslim'in *es-Sahîh*'i üzerine *el-Müstahrec* adlı eseri telif eden Ebû Avâne'nin Askalân'a üçüncü gelişinde hocası Ebû Kirsâfe'den aldığını belirttiği bazı rivayetleri aktarmakta;¹⁸² Temmâm er-Râzî (öl. 414/1023) ise *el-Fevâid*'de onun Askalân'da rivayette bulunduğunu belirtmektedir.¹⁸³ Bu rivayetlerin çoğunu Askalânî Âdem b. Ebû İyâs'tan nakleden Muhammed el-Askalânî başka rivayetlerin senedlerinde olsa da tercemesinin geçtiği bir kaynak tespit edilememiştir. Bu nedenle kaynaklarda “meçûlu'l-hâl” kabul edilmektedir.¹⁸⁴ Ebû Kirsâfe ile alakalı bir başka râvi ise Ebû Ömer Abdurrahman b. Abdulvehhâb b. Ebû Kirsâfe el-Askalânî'dir (öl. ?). İbnü'l-Mukrî, hocası İbn Ebû Kirsâfe'den “Rasûlullah'ın

¹⁷⁸ Bekir Kuzudişli, *Aile İsnadları* (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021), 19, 21.

¹⁷⁹ Kuzudişli, *Aile İsnadları*, 14.

¹⁸⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu's-sagîr*, 2/160 (No. 954).

¹⁸¹ Ebû Bekir el-İsmâîlî, *el-Mu'cem*, thk. Ziyâd Muhammed Mansûr (Medine: Mektebetü Ulûm ve'l-Hikem, 1410), 2/554 (No. 189); İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cem*, 407 (No. 1323); Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, 2/121 (No. 1016).

¹⁸² Ebû Avâne, *el-Müsnedü's-sahîh*, 2/255-256 (No. 531), 4/236-238 (No. 1506-1507), 11/366-367 (No. 4681), 13/124-125 (No. 6464), 15/578 (No. 8085), 18/266-267 (No. 10367), 21/525-526 (No. 12433), 22/99-100 (No. 12652).

¹⁸³ Ebü'l-Kâsım Temmâm er-Râzî, *el-Fevâid*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1412), 2/106 (No. 1266). Aynı husus, *Târîhu Dimaşk*'ta da yer almaktadır. bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 7/404.

¹⁸⁴ Mansûrî, *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dânî*, 586.

hazına gelecek ilk kimselerin saç başı dağınık, elbiseleri kirli ve dünya nimetlerinden uzak duran ve kadınlarla evlenmeyenler” manasındaki bir hadisi nakletmekle yetinmektedir.¹⁸⁵ Ancak zayıf râvileri inceleyen İbn Adî (öl. 365/976) ise *el-Kâmil*’de Abdurrahman b. Ebû Kirsâfe’den çeşitli rivayetler aktarmaktadır.¹⁸⁶ Târîh ve rical gibi çeşitli eserlerde ismi geçen râvinin biyografisine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bu durumda cerh-ta’dîl açısından İbn Ebû Kirsâfe’yi de Ebû Kirsâfe gibi değerlendirmek mümkündür.

4.2. İsmâîl b. Recâ’ el-Askalânî (öl. 423/1032) ve Kardeşleri

Kudâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*’da üç kardeş olan İsmâîl, Abdurrahman ve İbrâhîm’den rivayette bulunmaktadır. Fakat musannif, Abdurrahman ile İbrâhîm’den birer rivayet aktarmakla yetinirken¹⁸⁷ İsmâîl’den 16 hadis nakletmektedir. İlk iki Askalânî râvi hakkında başka bir bilgi yokken Ebû Muhammed İsmâîl b. Recâ’ el-Askalânî’ye dair bazı verilere ulaşmak mümkündür. Hatîb el-Bağdâdî (öl. 463/1071), bu râvinin kendisine bütün rivayetlerini icâzetle yazarak verdiğini söyledikten sonra “Tekâsür sûresini okumanın bin âyet sevabına eşit olduğunun” zikredildiği hadisi nakletmekte ve Remle’de 423/1032’de vefat ettiğini aktarmaktadır.¹⁸⁸ İbn Asâkir ise hocalarını ve öğrencilerini saymakta, naklettiği bir rivayetin senesinde “İsmâîl b. Recâ’ın hocası Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed el-Mukrî’den hicrî 390 yılı Ramazan ayında (miladi 1000 yılı Eylül ayı) Askalân’da hadis tahdîs ettiği” ifadesi geçmektedir.¹⁸⁹ Fakat onun hakkında herhangi bir âlimin cerh ya da ta’dîl ifadesine rastlanılmamıştır. Bu durumda Askalânî râviyi “mechûlu’l-hâl” ve kardeşlerini “mechûl” kabul etmek mümkündür. Çünkü kardeşleri hakkında birer rivayeti dışında başka bir bilgi bulunmamaktadır.

4.3. Revvâd b. el-Cerrâh (öl. ?) ve Ailesi

Aslen Horasan’dan olup Askalân’a yerleşen Ebû İsâm Revvâd b. el-Cerrâh el-Askalânî’nin yaşantısına dair bilgi yokken tercemelerinde hocaları ve öğrencileri sıralanmakta, cerh-ta’dîl açısından birçok âlimin görüşü bulunmaktadır. Ebû İsâm el-Askalânî hakkında bazı ta’dîl ifadeleri olsa da genellikle tenkid edildiği, ömrünün sonlarına doğru ihtilata uğradığı, Süfyân es-Sevrî’den naklettiği hadislerde çok zayıf olduğu¹⁹⁰ belirtilmekle birlikte “sadûk” lafzıyla da tavsîf edilmektedir.¹⁹¹ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*’te hocası Revvâd b. Cerrâh’tan 12 rivayet aktarırken İbn Mâce, Bezzâr, Ebû Ya’lâ, Ebû Saîd İbnü’l-A’rabî, Taberânî, İbnü’l-Mukrî, Dârekutnî, Hâkim en-Neysâbü’rî, Kudâî ve Beyhakî’nin hadis kitaplarında toplamda 72 hadisi yer almaktadır.

Temel hadis kaynaklarında Revvâd’ın oğlu Ebû Sâlih İsâm b. Revvâd b. el-Cerrâh el-Askalânî’nin (öl. 259/873) de rivayetleri bulunmaktadır. Biyografisinin yanında hocaları ve

¹⁸⁵ İbnü’l-Mukrî, *el-Mu’cem*, 319 (No. 1034).

¹⁸⁶ İbn Adî, *el-Kâmil*, 7/504, 9/58, 10/248-249, 10/682.

¹⁸⁷ Kudâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, 1/170 (No. 244), 1/406 (No. 699).

¹⁸⁸ Ebû Bekir Hatîb el-Bağdâdî, *Kitâbu’l-Müttefik ve’l-müfterik*, thk. Muhammed Sâdık Aydın el-Hâmîdî (Dimaşk: Dâru’l-Kâdirî, 1997), 1/401.

¹⁸⁹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 8/403-405. Ayrıca bk. Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, 29/103-104.

¹⁹⁰ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 4/249; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 3/524; İbn Hibbân, *Kitâbu’s-Sikât*, 8/246; İbn Adî, *el-Kâmil*, 5/43-53; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 18/208-212; İbnü’l-Cevzî, *ed-Du’afâ’ ve’l-metrûkîn*, 1/286; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, 9/227-230; Zehebî, *Mizânu’l-İtidâl*, 2/55; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, 4/378-381.

¹⁹¹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 211; Marûf - Arnaût, *Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb*, 1/405-406.

öğrencilerine dair bir bilgi olmasa da İsmâ b. Revvâd'ı İbn Hibbân *es-Sikât*'ta zikretmekte;¹⁹² Ebû Hâtîm er-Râzî onun için "sadûk"¹⁹³ demektedir; ancak Ebû Ahmed el-Hâkim (öl. 378/988) ise hakkında "leyyin (hadis rivayetinde gevşek)" lafzını kullanmaktadır.¹⁹⁴ Bununla birlikte Taberânî, İbnü'l-Mukrî, Hâkim en-Neysâbü'rî ve Beyhakî, Ebû Sâlih el-Askalânî'nin senedinde olduğu az sayıdaki rivayeti hadis kitaplarında serdetmektedir.¹⁹⁵

Revvâd b. el-Cerrâh'ın akrabası ve hadis kaynaklarında rivayetleri geçen iki râvi daha bulunmaktadır: Biri, Taberânî'nin hocası Abdullah b. Muhammed b. Alî (öl. ?),¹⁹⁶ diğeri ise Taberânî'nin hocasının hocası Muhammed b. Alî'dir (öl. ?)¹⁹⁷ ki aralarında baba-oğul ilişkisinin bulunduğu görülmektedir. Ancak her iki ismin devamında "ابن أخي رواد بن الجراح" ifadesinin geçmesi de dikkate alınmalıdır. İlki hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yokken¹⁹⁸ ikincisinin Askalân kadısı Muhammed b. Alî b. Ömer el-Askalânî olduğu belirtilmektedir.¹⁹⁹ Hadis kitaplarında rivayeti olmasa da "sadûk" lafzıyla tevsik edilen Revvâd b. el-Cerrâh'ın damadı/akrabası el-Hasen b. Alî b. Ömer el-Askalânî'ye (öl. ?)²⁰⁰ ve kız kardeşinin oğlu Ebû İshâk İbrâhîm b. Mihrân el-Mervezî'ye (öl. ?)²⁰¹ de işaret edilmelidir.

4.4. Âdem b. Ebû İyâs (öl. 220/835) ve Ailesi

Aslen başka bir memlekettense da Askalân'da önemli bir konumu bulunan râvilerden biri, Ebû'l-Hasen Âdem b. Ebû İyâs el-Askalânî'dir. Horasân bölgesindeki Merv'de 132/749-750 yılında doğan ve Bağdat'ta büyüyen muhaddis; Kûfe, Basra, Hicaz, Mısır ve Şam bölgelerine rihle yaptıktan sonra Askalân'a yerleşmiş ve vefatına kadar burada yaşamıştır. Hakkında "Şâm'ın şeyhi ve Askalân'ın muhaddisi" denilen Âdem b. Ebû İyâs "sika" kabul edilmekte²⁰² ve tefsirinin yanında bir hadis cüzü olduğu belirtilmektedir.²⁰³ Buhârî, hocasından *el-Câmî'u's-sahîh*'te 188 hadis nakletmektedir. Buhârî'nin hicrî 217'de Askalân'a geldiği²⁰⁴ ve burada Âdem b. Ebû İyâs'tan hadis aldığı belirtilmektedir.²⁰⁵ İbn Mâce, Tirmizî (öl. 279/892), Nesâî, Rûyânî (öl. 307/919-20), İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Dârekutnî, Kudâî gibi muhaddisler ise az sayıda rivayetine hadis kitaplarında yer vermektedir. Buna karşılık Taberânî *Mu'cem*'leri ile *Müsnedü's-Şâmiyyîn*'de 97 ve Hâkim en-Neysâbü'rî *el-Müstedrek*'te 97 rivayet aktarmasına ilaveten Beyhakî bütün eserlerinde 400 civarında Âdem b. Ebû İyâs'ın hadislerini serdetmektedir; bunlardan 227'si *es-Sünenü'l-kebir*'de yer almaktadır.

¹⁹² İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 8/521.

¹⁹³ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/26.

¹⁹⁴ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 3/66; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, 5/434.

¹⁹⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 4/199 (No. 3969); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 7/200 (No. 7267); İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cem*, 291 (No. 937); Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, 5/130 (No. 3985); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebir*, 10/426-427 (No. 10210).

¹⁹⁶ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 1/370 (No. 619), 13/153 (No. 13836); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 4/371 (No. 4464).

¹⁹⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 1/366 (No. 613); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 4/366 (No. 4451).

¹⁹⁸ Mansûrî, *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dânî*, 393.

¹⁹⁹ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/27-28; Ebû Abdullah İbn Mende, *Fethü'l-bâb fi'l-künâ ve'l-ekâb*, thk. Ebû Kuteybe el-Fârîyâbî (Riyad: Mektebetü'l-Kevser, 1996), 513.

²⁰⁰ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 3/22.

²⁰¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 7/126-128.

²⁰² Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 2/351; Ebû'l-Hasen el-İclî, *Târîhu's-sikât*, thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984), 58; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 8/134; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 7/486-489; Mizî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 2/301-307; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 10/335-338; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 1/512-514.

²⁰³ Fuad Sezgin, *Arap İslâm Bilimleri Tarihi* (İstanbul: İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2015), 1/112.

²⁰⁴ Ebû'l-Hüdâ el-Yakûbî, *el-Medhal ilâ Sahîhi'l-Buhârî* (Londra: Dârü Tevkiât, 2019), 31.

²⁰⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk*, 52/50; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 19/241.

Askalân'ın önde gelen muhaddislerinden Âdem b. Ebû İyâs'ın ailesinden pek çok kimse de hadis tahammül ve edâ etmiştir. Bunlardan ilki, oğlu Ubeyd b. Âdem b. Ebû İyâs el-Askalânî'dir (öl. 258/872). “Sadûk” kabul edilen Ubeyd b. Âdem'in²⁰⁶ rivayetleri az da olsa temel hadis kaynaklarında tahrîc edilmektedir. Nesâî, *es-Sünenü'l-kebir*'de “samimiyetle şahadet getirene Allah'ın cehennem ateşini haram kılması” hakkındaki hadisi hocasından aktarmakta; İbn Hibbân, Taberânî ve İbnü'l-Mukrî ise hocaları aracılığıyla Ubeyd'den birkaç rivayet nakletmektedir.²⁰⁷ İkincisi ise Âdem'in torunu Muhammed b. Ubeyd b. Âdem b. Ebû İyâs el-Askalânî'dir (öl. ?). Diğer hadis kaynaklarında Muhammed b. Ubeyd'in rivayetlerine yer verilmezken Taberânî'nin hocasından 27'si *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*'de olmak üzere toplamda 35 hadisi eserlerinde naklettiği görülmektedir. Hatta musannif, *el-Mu'cemu'l-evsat*'taki “Kur'ân'daki harf sayısı” hakkındaki hadisi “Torun←Oğul←Baba” isnadiyla zikretmektedir.²⁰⁸ Fakat naklettiği bu hadis nedeniyle eleştirilmekte ve “batıl bir haberle teferrüd ettiği” belirtilmektedir.²⁰⁹ Taberânî'nin hocalarını araştıran Mansûrî, Muhammed'in “son derece zayıf” olduğunu açıklamaktadır.²¹⁰ Her ne kadar temel hadis kaynaklarında rivayeti olmasa da Muhammed'in oğlu Ahmed b. Muhammed b. Ubeyd b. Âdem b. Ebû İyâs el-Askalânî (öl. ?) adında bir râvinin ismi tâli eserlerdeki birkaç rivayetin senedinde geçmekte;²¹¹ İbn Abdulberr, *et-Temhîd*'de hocası Ebû'l-Kâsım İbnü'd-Debbâğ (öl. 393/1003) aracılığıyla ondan 7 hadis nakletmektedir.²¹² Hatta Kurtubalı Ebû Abdullah Ubeyd b. Muhammed el-Kaysî'nin (öl. 392/1002) Askalân'da Ahmed b. Muhammed b. Ubeyd'den hadis tahammül ettiği belirtilmektedir.²¹³

Âdem b. Ebû İyâs'ın iki tane damadı/akrabasının da ismi geçmektedir: Nûh b. el-Heysem el-Askalânî (öl. ?) ve Ebû İshâk İbrâhîm b. Harb el-Askalânî (öl. ?). Beyhakî, *el-Âdâb*'da Nûh b. el-Heysem'in olduğu isnadla “Hz. Peygamber'in hurmayla beraber salatalık yemesi” hakkındaki rivayeti aktarmakta; *es-Sünenü'l-kebir*'de ise “Sad b. Ebû Vakkâs'ın, Abdurrahman b. Avf'ın cenazesini taşıma şekli” ile “bir müminin öldürülmesinde katkısı olan kimsenin kıyamet gününde Allah'ın huzurundaki durumu” manasındaki iki hadisi nakletmektedir. İkinci hadisin senedinde “Âdem b. Ebû İyâs'ın kız kardeşiyle evli olan Nûh b. el-Heysem el-Askalânî Askalân'da hicrî 220'de haber verdi.” ifadesi geçmektedir.²¹⁴ Ancak Fesevî'nin (öl. 277/890) hocası Nûh b. el-Heysem'in hayatına dair kaynaklarda bilgi bulunmamakta, Ebû Hâtim er-Râzî de onu tanımadığını belirtmektedir.²¹⁵ Diğer râvi İbrâhîm b. Harb el-

²⁰⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5/402; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 19/183-185; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 8/690.

²⁰⁷ Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, *Kitâbu's-Süneni'l-kebir*, thk. Hasen Abdulmun'im Şilbî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 9/405 (No. 10877); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 4/251 (No. 1405); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 5/108 (No. 4815), 6/361 (No. 6616); İbnü'l-Mukrî, *el-Mu'cem*, 267 (No. 868), 364 (No. 1204), 402 (No. 1311).

²⁰⁸ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 6/361 (No. 6616).

²⁰⁹ Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, 3/639; İbn Hacer, *Lisânu'l-mîzân*, 7/334.

²¹⁰ Mansûrî, *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dâni*, 586.

²¹¹ Temmâm er-Râzî, *el-Fevâid*, 2/14 (No. 998); İbn Abdulberr en-Nemerî, *Câmî'u beyânî'l-ilm ve fazlihî*, thk. Ebû'l-Eşbâl ez-Züheyrî (Riyad: Dâru İbni'l-Cevzî, 1994), 1/658 (No. 1142).

²¹² İbn Abdulberr en-Nemerî, *et-Temhîd*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf vd. (Londra: Müessesetü'l-Furkân, 2017), 2/592, 4/259, 7/163, 10/50, 13/571, 16/124, 16/174.

²¹³ İbnü'l-Faradî el-Kurtubî, *Târîhu 'ulemâ'il-Endelüs*, thk. İzzet Attâr el-Hüseynî (Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 1988), 1/384.

²¹⁴ Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Kitâbu'l-Âdâb*, thk. Ebû Abdullah es-Saîd el-Mendûh (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1988), 178 (No. 430); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kebir*, 7/327 (No. 6916), 16/154 (No. 15966).

²¹⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/485.

Askalânî'den ise Taberânî, hocası Hayr b. Arefe (öl. 283/896) aracılığıyla *Müsnedü's-Şâmiyyîn*'de "Şam bölgesinin ve İskenderiye'nin fazileti" hakkında bir hadis aktarmakta, senedde onun Âdem b. Ebû İyâs'ın akrabası olduğuna işaret etmektedir.²¹⁶ Askalânî'da ikamet eden Hafs b. Meysere'den (öl. 181/798) hadis alan İbrâhîm b. Harb'ın biyografisine dair bilgi yoksa da münker hadisler rivayet etmekle tenkid edilmektedir.²¹⁷

4.5. Muhammed b. Ebû's-Serî (öl. 238/853) ve Ailesi

Hem temel hem de cüz, fevâid, emâlî gibi tâlî kaynaklarda birçok rivayeti olması açısından ön plana çıkan Askalânî râvilerden biri de İbn Ebû's-Serî olarak bilinen Ebû Abdullah Muhammed b. el-Mütevekkil b. Abdurrahman el-Askalânî el-Hâşimî'dir. el-Hâşimî nisbesi nedeniyle aslen Askalânî olmayan râvi, Askalân'da ikamet etmiş ve aynı yerde vefat etmiştir. İbn Ebû's-Serî, "hâfiz ve sika" olarak nitelendirilirken "leyyinu'l-hadis, kesîru'l-galat" lafızlarıyla da eleştirilmektedir. Bu tenkidlerin daha çok râvinin hatalarından kaynaklandığı zikredilmektedir. Bu durumda onun naklettiği hadisleri diğer râvilerin rivayetleri ile uyum arz etmesi hâlinde sahih kabul etmek mümkündür. İbn Vehb, Abdurrezzâk b. Hemmâm gibi muhaddislerden çokça rivayette bulunan Muhammed b. Ebû's-Serî, kendisinden de Ebû Dâvûd, Ebû Zûr'a ile Ebû Hâtim er-Râzî gibi önemli muhaddisler hadis tahammül etmiştir.²¹⁸ Zehebî'nin "Filistin'in muhaddisi" dediği²¹⁹ İbn Ebû's-Serî'nin rivayetlerinden 17 tanesine öğrencisi Ebû Dâvûd *es-Sünen*'de aktarmakta, diğer temel hadis kaynaklarındaki de dikkate alındığında toplamda 348 hadisin senedinde ismi geçmektedir. İbn Hibbân'ın *es-Sahîh*'te Askalânî hocası Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe aracılığıyla İbn Ebû's-Serî'den 130 rivayet nakletmesi de dikkat çekmektedir. Ayrıca Askalânî Revvâd b. el-Cerrâh'tan rivayette bulunduğu gibi oğlu Abdullah'ın ve Filistin bölgesindeki diğer râvilerin de ondan hadis aldığı biyografisinde zikredilmektedir. Nitekim Taberânî, oğlu Abdullah b. Muhammed b. Ebû's-Serî el-Askalânî (öl. ?) aracılığıyla babasından "Hz. Peygamber'in bir konuşmasında fâsığın günahlarının/kötü davranışlarının izhar edilmesine" dair rivayeti aktarmaktadır.²²⁰ Fakat İbn Ebû's-Serî'nin oğlu hakkında herhangi bir bilgi kaynaklarda geçmemekte ve "mechûl" kabul edilmektedir.²²¹

Bu aileden bir başka kimse ise el-Hüseyn b. Ebû's-Serî el-Askalânî'dir (öl. 240/855). Fakat o, kardeşi Muhammed'in aksine hadis rivayetinde tamamen cerh edilmiştir. Muhammed b. Ebû's-Serî, "Kardeşimden hadis yazmayınız, çünkü yalancıdır." diyerek ağır bir lafızla onu tenkid etmekte; ancak kendisinin kardeşinden rivayette bulunduğu kaynaklarda geçmektedir.²²² Bununla birlikte İbn Mâce, hocası el-Hüseyn b. Ebû's-Serî'den *es-Sünen*'de 5 rivayet nakletmekte,²²³ Taberânî, Dârekutnî ile Beyhakî'nin hadis kitaplarındakiyle birlikte bu sayı 26'ya çıkmaktadır.

²¹⁶ Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, 3/297-298 (No. 2314).

²¹⁷ İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ ve'l-metrûkîn*, 1/29; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1/26; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 1/295-296.

²¹⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 8/105; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, 9/88; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 25/355-358; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 11/267-269; Marûf - Arnaût, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, 3/312-313.

²¹⁹ Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Kitâbu Tezkireti'l-huffâz*, thk. Zekerîyyâ Umeyrât (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 2/46.

²²⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu's-sagîr*, 1/357 (No. 598); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 4/338-339 (No. 4372).

²²¹ Mansûrî, *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dânî*, 386.

²²² İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 14/329; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 16/468-469; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1/536.

²²³ İbn Mâce, "es-Sünne", 24 (No. 263), "et-Tahâret", 27 (No. 353), "et-Ticârât", 21 (No. 2191), "ed-Diyât", 34 (No. 2691), "el-Eşribe", 8 (No. 3385).

4.6. Îsâ b. Abdullah (öl. ?) ve Ailesi

Aslı Kureyş kabilesine dayanan Îsâ b. Abdullah b. Süleyman el-Kureşî el-Askalânî'nin rivayetleri, temel hadis kaynaklarından hicrî dördüncü ve beşinci asırda tasnif edilenlerde bulunmaktadır. İbn Hibbân *es-Sahîh*'te "içkinin haram kılınması ve onun yapıldığı meyvelerin isimlerinin" zikredildiği hadisi,²²⁴ Taberânî *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Hz. Peygamber'in sürgüne gönderdiği "Hakem b. Ebû'l-Âs'ın (öl. 31/651) neslinden ümmetini uyarmasına dair" rivayeti²²⁵ ve Kudâî ise *Müsnedü's-Şihâb*'da "bereketin büyüklerle beraber olması" hakkındaki hadisi²²⁶ Îsâ b. Abdullah'ın bulunduğu isnadla nakletmektedir. Diğer türlerdeki bazı kaynaklarda²²⁷ rivayeti olsa da Îsâ el-Askalânî hakkında "zayıf ve rivayetlerdeki zayıflığının açık olduğu, hadis çaldığı" ifade edilmektedir.²²⁸ Bağdat'a yerleştiği ve Dimaşk ile başka yerlere rihle yaptığı belirtilmekte; Askalân'da ikamet eden Âdem b. Ebû İyâs ve Revvâd b. el-Cerrâh'tan hadis aldığı da zikredilmektedir.²²⁹

Bu râvinin oğlu Ebû Bekir Abdullah b. Îsâ b. Abdullah b. Süleymân el-Askalânî'yi İbn Ebû Hâtîm zikretmekte ve Filistin'in muhaddisi Muhammed b. Ebû's-Serî el-Askalânî'den rivayet tahammül ettiğini belirtmektedir.²³⁰ Ancak başka kitaplarda ne tercemesine dair bir bilgi bulunmakta ne de hadis kitaplarda herhangi bir rivayeti geçmektedir.

4.7. Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe (öl. 310/823 [?]) ve Ailesi

Ebû'l-Abbâs Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe el-Askalânî'nin isminde geçen el-Lahmî nisbesi, onun Yemen'den Şam bölgesine göç eden Lahm kabilesine mensup olduğunu göstermektedir.²³¹ Hakkında "Askalân'ın şeyhi, Filistin'in muhaddisi, Filistin halkının müsnidi" denilen Muhammed b. el-Hasen, hadis rivayetinde "sika" kabul edilmektedir. Râvinin başta Askalân ve Filistin'in diğer bölgelerinden olmak üzere birçok hocası bulunmakta; kendisinden de İbn Hibbân, İbn Adî, Taberânî, İbnü'l-Mukrî gibi hicrî dördüncü asrın önde gelen muhaddisleri rivayet tahammül etmektedir.²³² Nitekim yaşadığı dönem itibarıyla hicrî üçüncü asırda tasnif edilen temel hadis kaynaklarında rivayeti bulunmayan İbn Kuteybe'den İbn Hibbân *es-Sahîh*'te 463 rivayet aktarmaktadır. Musannif, birçok rivayetin senedinde de "Askalân'da" tahdîs ettiğini söylemekte;²³³ birkaç yerde ise hocasının "kendi kitabından haber verdiğini" belirtmektedir.²³⁴ Taberânî, hadis kitaplarında hocası İbn Kuteybe'den 57 rivayet aktarmakta; diğer öğrencisi İbnü'l-Mukrî ise "Haramla kendi

²²⁴ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 12/181-182 (No. 5358).

²²⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 6/377 (No. 6667).

²²⁶ Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb*, 1/57 (No. 36).

²²⁷ Temmâm er-Râzî, *el-Fevâid*, 2/6 (No. 973); Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetu'l-evliyâ' ve tabakâtu'l-asfiyâ'* (Kahire-Beyrut: Mektebetü'l-Hânicî-Dâru'l-Fîkr, 1996), 2/6.

²²⁸ İbn Adî, *el-Kâmil*, 8/314-318; İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ' ve'l-metrûkîn*, 2/240; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, 3/317; İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, 2/272. İbn Hacer, Dârekutnî ile İbn Hibbân'ın bu râviyi "sika" kabul ettiğini belirtse de muhakkik bu noktada hata yapıldığına işaret etmektedir.

²²⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 12/491; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 47/325-326.

²³⁰ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 5/128.

²³¹ Sem'ânî, *el-Ensâb*, 5/132.

²³² İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 52/317-320; Şemseddîn İbn Abdilhâdî, *Tabakâtu 'ulemâ'il-hadis*, thk. Ekrem el-Bûşî-İbrâhîm ez-Zeybek (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996), 2/481; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 2/233-234; Zehebî, *Siyeru a'lâmî'n-nübelâ'*, 14/292-293.

²³³ Toplamda 24 hadisin senedinde bu husus zikredilmekle beraber birkaçı için bk. İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 1/366 (No. 153), 8/317 (No. 3548), 16/59 (No. 7120).

²³⁴ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 5/283 (No. 1953), 10/514.

aranıza helalden bir perde koyun...” hadisini hicrî 309 yılı Safer ayında (miladi 921 yılı Temmuz ayı) hocasından aldığını belirtmektedir.²³⁵ Ayrıca Dârekutnî, Hâkim en-Neysâbü’rî, Kudâî ile Beyhakî de eserlerinde Muhammed b. el-Hasen’in senedinde bulunduğu hadisleri tahrîc etmektedirler.

Muhammed el-Askalânî’nin babası el-Hasen b. Kuteybe’nin ismi ise bir rivayette geçmektedir. Dârekutnî’nin *es-Sünen*’inde “güneşin altında durup kendisini konuşmama, gölgelenmeme, oturmama ve oruç tutmaya adanmış bir adama Rasûlullah’ın böyle yapmaması gerektiği” hadisini Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe’nin babasından naklettiği görülmektedir.²³⁶ Hatîb el-Bağdâdî, el-Hasen b. Kuteybe el-Askalânî’nin kendisinin birkaç Remleli râvî ile birlikte Askalânlı Revvâd b. Cerrâh’tan rivayet aldığına ve kendisinden de oğlunun hadis tahammül ettiğine işaret etmektedir.²³⁷

Muhammed el-Askalânî’nin oğlu Ebü’l-Fazl el-Abbâs b. Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe’nin biyografisinin geçtiği bir kaynak bulunmasa da bazı temel hadis kaynaklarında birkaç rivayeti vardır. İbnü’l-Mukrî, “müslüman iki kimse karşılaştıklarında musafaha ederlerse günahlarının bağışlanacağını” belirtildiği hadisi hocası Ebü’l-Fazl’ın Askalân köylerinden Beytu Ceraha²³⁸ denilen bir yerde rivayet ettiğini belirtmektedir.²³⁹ Kudâî ile Beyhakî ise Askalânî râvinin senedinde olduğu birer hadisi nakletmektedir.²⁴⁰ Râvinin tercemesine dair bir bilgi bulunmasa da *Tehzîbu’l-Kemâl*’deki bazı rivayetlerde el-Abbâs b. Muhammed’in Mekke’de hadis tahdîs ettiği geçmektedir.²⁴¹ Ubeyd b. Âdem, babası ve diğer Askalân ile Filistinli râvilerden hadis tahammül eden Ebü’l-Fazl el-Askalânî’nin memleketi dışında Hicâz’a gittiğini söylemek mümkündür.

Askalânî aile isnadları çerçevesinde belirlenen râvilerin aslen Askalânî olanların rivayetlerinin az ve cerh-ta’dîl açısından zayıf veya mechûl olduğu görülmektedir. Buna karşılık farklı memleketlerden gelerek Askalân’a yerleşenlerin özellikle kendilerinden diğer aile üyelerinin rivayette bulunduğu kimselerin sika ve rivayetlerinin fazla olması, hatta bunların Askalân’ın hadis rivayetinde en ön plana çıkmaları dikkat çekmektedir.

Sonuç

İslâm topraklarındaki Mekke, Medine, Bağdat, Basra, Kûfe, Rey gibi önde gelen şehirlerin hicrî ilk asırlarına dair İslâmî ilimler özellikle de hadis açısından birçok bilgiye ulaşmak muhtemelse de aynı şeyi Filistin’in önde gelen diğer şehirleri gibi Askalân için de söylemek mümkün değildir. Oysa Askalân; Tahâvî, İbn Hibbân, Taberânî, İbnü’l-Mukrî gibi muhaddislerin yanı sıra meşhur musannif Buhârî’nin hadis tahammül ettiği bir yerdir. Hicrî ilk asırlarda İslâm Devleti’nin sınırında yer alması nedeniyle önemli bir konumda bulunan Askalân, başta sahâbe ve tâbiûn olmak üzere birçok kimsenin hadis nakletmekten ziyade askerî amaçlı ve murâbitlik yapmak için geldiği bir şehirdir. Ayrıca Askalân’da ikamet eden sahâbe ve tâbiûnun da hadis kitaplarındaki rivayet sayılarının az olduğu görülmüştür.

²³⁵ İbnü’l-Mukrî, *el-Mu’cem*, 45 (No. 45).

²³⁶ Dârekutnî, *es-Sünen*, 3/475 (No. 4323).

²³⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müttefik ve’l-müfterik*, 1/659.

²³⁸ İbnü’l-Mukrî’nin eserinde köyün ismi “Beytu Haracâ” şeklinde geçse de bunun yanlış olması muhtemeldir. bk. Sem’ânî, *el-Ensâb*, 2/43.

²³⁹ İbnü’l-Mukrî, *el-Mu’cem*, 364 (No. 1204).

²⁴⁰ Kudâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, 2/51 (No. 865); Beyhakî, *Şu’abu’l-îmân*, 7/120-121 (No. 4760).

²⁴¹ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, 5/303, 9/34, 16/348, 19/86, 33/384.

Askalān'da ikamet eden sahâbî ve tâbîî kimselerin Askalānlı öğrencilerinin bulunmaması, fethinden sonraki ilk dönemlerde hadis rivayetinden ziyade İslâm topraklarının sınırını korumak ve şehrin hâkimimiyetini sağlamak amacının daha çok ön plana çıktığı söylenebilir. Buna ilaveten Askalān'ın toplumsal ve ilmî alt yapısını da dikkate almak gerekmektedir.

Bu çalışmada temel hadis kaynaklarında geçen Askalānlı râviler belirlenerek şehrin hadis rivayet tarihindeki yeri ortaya konulmaya gayret gösterilmiştir. Araştırma sonucunda Askalān'ın sadece tarihî ve stratejik önemi olan bir şehir değil, aynı zamanda hicrî ikinci asrın ortalarından itibaren, özellikle de üçüncü ve dördüncü asırda hadis rivayet ağlarında dikkat çekici bir merkez olduğu görülmüş; hatta bazı tariklerde aile isnadlarının bulunduğu belirlenmiştir. Bunu başka memleketten Askalān'a gelip hicrî ikinci asrın ikinci yarısında vefat eden ve üçüncü asır ile birlikte hem aslen Askalānlı hem de diğer şehirlerden buraya gelerek ikamet eden râvilerden hareketle söylemek mümkündür. Ancak Askalānlı râvilerin temel hadis kaynaklarındaki rivayet sayılarının sınırlı ve cerh-ta'dîl ile tercemeleri açısından genellikle az bilgilerin bulunduğu ya da hiçbir verinin olmadığı görülmüştür. Ayrıca el-Askalānî nisbeli râvilerde de benzer bir durumun yaşandığı ifade edilmelidir. Buna karşılık içlerinde az sayıda aslen Askalānlı râviler gibi olanlar varsa da Horasân, Hicâz gibi yerlerden gelerek burada ikamet eden râvilerin Askalān'ın hadis rivayetinde daha çok ön plana çıktıkları tespit edilmiştir. Özellikle haklarında "Filistin'in muhaddisi, Askalān'ın muhaddisi" gibi ibarelerinin kullanıldığı Âdem b. Ebû İyâs, Muhammed b. Ebû's-Serî ve Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe'ye işaret edilmelidir. Tespit edilen râvilerin, güvenilirlik açısından farklı derecelere sahip olmaları; bazılarının sika kabul edilirken bazılarının zayıf veya mechûl olarak değerlendirilmesi, bölgedeki ilmî üretimin homojen olmadığını ortaya koymuştur. Bu durum, Askalān'ın ilmî faaliyetlerinin çeşitlilik arz ettiğini ve şehirde farklı ilmî eğilimlerin bir arada bulunduğunu göstermektedir. Hatta güvenilirlik açısından farklı konumda olsalar da birbirlerinden rivayette bulunmaları dikkat çekmektedir. Hem bu tespit hem de diğer bilgiler, aslen Askalānlı olan ya da burada ikamet eden râvilerin aralarında hoca-talebe ilişkisi bulunduğunu göstermektedir.

Askalānlı râvilerin temel hadis kaynaklarındaki rivayetlerine bakıldığında şöyle bir sonuca da ulaşılmıştır: Abdurrezzâk b. Hemmâm, Saîd b. Mansûr, İbn Ebû Şeybe gibi musannifler, eserlerinde Askalānlı râvilerin mevkûf ve maktû' rivayetlerine yer verirken sonrasındaki diğer hadis kitaplarında daha ziyade merfû' hadisleri tahrîc edilmiştir. Bunu ilgili hadis kitapların tasnif metotlarına bağlamak mümkünse de onların telif zamanı ile Askalān'daki hadis rivayet tarihinin de önemli bir etken olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada vurgulanan "Askalānlı râvileri belirleme hedefi", elde edilen verilerle somut şekilde karşılanmıştır. Özellikle râvilerin cerh-ta'dîl literatüründeki değerlendirmelerinin derlenmesi, rivayet ettikleri hadislerin kaynaklardaki dağılımının belirlenmesi ve isnad zincirlerindeki konumlarının tespit edilmesi, çalışmanın amacını pratik bir çıktı hâline dönüştürmüştür. Bu bulgular, hadislerin sıhhat değerlendirmesinde râvinin kişisel güvenilirliğine ilaveten aynı zamanda yaşadığı bölge, ilmî çevreleri ve rivayet ilişkilerine de dikkat edilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir.

Probleme yönelik çözüm önerileri açısından bundan sonraki araştırmalarda bölgesel râvî çalışmalarının daha sistematik hâle getirilmesi, coğrafya ile hadis rivayeti arasındaki ilişkinin detaylı biçimde incelenmesi önerilmektedir. Ayrıca bu tür tespitlerin modern

dijital veri tabanlarında standart bir formatla saklanması ve araştırmacılara açık erişimle sunulması, hem araştırma hızını artıracak hem de farklı bölgeler arasındaki rivayet ağlarının mukayeseli olarak analiz edilmesine imkân sağlayacaktır. Bu noktada hadis ilmi çalışmalarında “coğrafi isnad analizi” başlığı altında yeni bir metodolojik yaklaşımın geliştirilmesi, rivayet yollarının anlaşılmasına önemli katkılar sunabilir.

Sonuç olarak, Askalânlı râviler üzerine yapılan bu tespitler, hadis araştırmalarında ihmal edilen bir boyutu, yani bölgesel ve coğrafi unsurları, yeniden gündeme taşımıştır. Bu yaklaşım, hem hadis tarihinin bölgesel dinamiklerini anlamaya hem de rivayet zincirlerinin güvenilirliğini değerlendirirken daha bütüncül ve çok katmanlı bir bakış açısı geliştirmeye imkân sağlamaktadır. Askalân örneğinde ortaya çıkan sonuçlar, benzer çalışmaların diğer İslâm beldelerine uygulanması hâlinde hadis ilmi literatürüne zengin ve karşılaştırmalı veriler kazandıracaktır.

Kaynakça | References

- Abdurrezzâk b. Hemmâm, es-San'ânî. *el-Musannef* -Ma'mer b. Râşid'in *el-Câmi'i* ile birlikte-. thk. Habîburrahman el-A'zamî. 12 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1983.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 52 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996.
- Akgün, Hüseyin. *Hadis Rivâyet Coğrafyası -Hicrî İlk 150 Yıl-*. İstanbul: MÜ İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019.
- Alî b. el-Ca'd, el-Cevherî. *el-Müsned*. thk. Âmir Ahmed Haydâr. Beyrut: Müessesetü Nâdir, 1990.
- Ârif, Ârif. *el-Mûcez fî târîhi Askalân*. Filistin: Vizâratu's-Sekâfe, 2021.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin. *el-Câmi' li-şu'abi'l-imân*. thk. Abdulâlî Abdulhumeyd Hâmid. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin. *el-Kırâ'e halfê'l-imâm*. thk. M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin. *Kitâbu'l-Âdâb*. thk. Ebû Abdullah es-Saîd el-Mendûh. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1988.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin. *Kitâbu's-Süneni'l-kebîr*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 25 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2013.
- Bezzâr, Ebû Bekir. *el-Müsned (el-Bahru'z-zehâr)*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah vd. 18 Cilt. Beyrut-Medine: Müessesetü'l-Ulûmi'l-Kur'ân-Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1988.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 5 Cilt. Beyrut: er-Risâletü'l-Âlemiyye, 2011.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *el-Edebü'l-müfred*. thk. Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî. Beyrut: Dâru's-Siddîk, 2000.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *et-Târîhu'l-kebîr*. thk. Muhammed b. Sâlih ed-Dubâsî. 11 Cilt. Riyad: en-Nâşiru'l-Mütemeyyin, 2019.
- Cemmâilî, Ebû Muhammed. *el-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*. thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim. 10 Cilt. Kuveyt: Şirketü Garrâs, 2016.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 6 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004.
- Deylemî, Şîrûye b. Şehredâr. *el-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Ebû Avâne, el-İsferâyînî. *el-Müsnedu's-sahîhu'l-muharrec 'alâ Sahîh-i Müslim*. thk. Abbâs b. Safâhân. 20 Cilt. Medine: el-Câmiatu'l-İslâmiyye, 2014.
- Ebû Dâvûd, es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût-Muhammed Kâmil Karâbellî. 6 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2009.
- Ebû Nuaym, el-İsfahânî. *Hilyetu'l-evliyâ' ve tabakâtu'l-asfiyâ'*. 10 Cilt. Kahire-Beyrut: Mektebetü'l-Hânicî-Dâru'l-Fikr, 1996.
- Ebû Saîd, İbnü'l-A'râbî. *Kitâbu'l-Mu'cem*. thk. Abdulmuhsin b. İbrâhîm b. Ahmed el-Hüseynî. 3 Cilt. Riyad: Dâru İbni'l-Cevzî, 1997.
- Ebû Ya'lâ, el-Mevsilî. *el-Müsned*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. 16 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn, 1990.
- Fayda, Mustafa. "Askalân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/487-488. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

- Hâkim en-Neysâbü'rî, Ebû Abdullah. *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. thk. Âdil Mürşid vd. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2018.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir. *el-Kifâye fî 'ilmi'r-rivâye*. thk. Hasen Abdulmun'im Şilbî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2013.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir. *Kitâbu'l-Müttetfik ve'l-müfterik*. thk. Muhammed Sâdik Aydın el-Hâmîdî. 3 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Kâdirî, 1997.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir. *Târîhu medîneti's-Selâm (Târîhu Bağdâd)*. thk. Beşşâr Avvâd Marûf. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2001.
- Heysemî, Ebû'l-Hasen. *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. 23 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2015.
- İclî, Ebû'l-Hasen. *Târîhu's-sikât*. thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- İbn Abdulberr, en-Nemerî. *Câmi'u beyânî'l-'ilm ve fazlihî*. thk. Ebû'l-Eşbâl ez-Züheyrî. 2 Cilt. Riyad: Dâru İbni'l-Cevzî, 1994.
- İbn Abdulberr, en-Nemerî. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 9 Cilt. Kahire: Merkezü Hicr, 2019.
- İbn Abdulberr, en-Nemerî. *et-Temhîd*. thk. Beşşâr Avvâd Marûf vd. 17 Cilt. Londra: Müessesetü'l-Furkân, 2017.
- İbn Abdulhâdî, Şemseddîn. *Tabakâtu 'ulemâ'i'l-hadîs*. thk. Ekrem el-Bûşî-İbrâhîm ez-Zeybek. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996.
- İbn Adî, el-Cürcânî. *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*. thk. Mâzin es-Sersâvî. 10 Cilt. Beyrut: Mektebetü'r-Rüşd, 2012.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım. *Târîhu medîneti Dımaşk*. thk. Ömer b. Garâme el-Amravî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1997.
- İbn Ebû Âsım, Ebû Bekir eş-Şeybânî. *el-Âhâd ve'l-mesânî*. thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire. 6 Cilt. Riyad: Dâru'r-Râye, 1991.
- İbn Ebû Hâtım, Ebû Muhammed er-Râzî. *Beyânu hata'i'l-Buhârî*. thk. 'Abdurrahman b. Yahyâ el-Mu'allimî. Haydarâbâd: Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1380.
- İbn Ebû Hâtım, Ebû Muhammed er-Râzî. *Kitâbu'l-Cerh ve't-ta'dîl*. thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Mu'allimî. 9 Cilt. Haydarâbâd: Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1941.
- İbn Ebû Hâtım, Ebû Muhammed er-Râzî. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm*. thk. Esad Muhammed et-Tayyib. 13 Cilt. Riyad: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 2006.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir. *el-Musannef*. thk. Sad b. Nâsır b. Abdulazîz eş-Şesirî. 25 Cilt. Riyad: Dâru Küñûzi İşbilîyâ, 2015.
- İbn Hacer, el-Askalânî. *el-Garâibü'l-mültekata min Müsnedi'l-firdevs*. thk. İrfân Süfyân vd. 8 Cilt. Dubai: Dâru'l-Birr, 2016.
- İbn Hacer, el-Askalânî. *Fethu'l-bâr bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 25 Cilt. Beyrut: er-Risâletü'l-Âlemiyye, 2013.
- İbn Hacer, el-Askalânî. *İthâfu'l-mehere bi-fevâidi'l-mübtekire min etrâfi'l-aşere*. thk. Züheyr b. Nâsır el-Nâsır. 19 Cilt. Medine: Merkezi Hıdmeti's-Sünne ve's-Sîreti'n-Nebeviyye, 1994.
- İbn Hacer, el-Askalânî. *Lisânu'l-mîzân*. thk. Abdulfettâh Ebû Gudde. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2002.

- İbn Hacer, el-Askalânî. *Takrîbu't-Tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1986.
- İbn Hacer, el-Askalânî. *Tehzîbu't-Tehzîb*. thk. Âmir Alî Avd vd. 15 Cilt. Dubai: Cemiyetü Dâru'l-Birr, 2021.
- İbn Halfûn, Ebû Bekir. *el-Mu'lim bi-şüyûhi'l-Buhârî ve Müslim*. thk. Ebû Abdurrahman Âdil b. Sad. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Hibbân, el-Büstî. *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân bi-tertibî İbn Balabân*. thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988.
- İbn Hibbân, el-Büstî. *Kitâbu'l-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn*. thk. Hamdî Abdumecîd es-Selefi. 2 Cilt. Riyad: Dâru's-Sumay'î, 2000.
- İbn Hibbân, el-Büstî. *Kitâbu's-Sikât*. thk. Muhammed Abdurreşîd. 10 Cilt. Haydarabad: Matbaatu Meclisi Dâireti'l-Maârifî'l-Osmâniyye, ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah. *el-Menâru'l-münîfî's-sahîh ve'd-da'îf*. thk. Abdulfettâh Ebû Gudde. Halep: Mektebetü Matbaatu'l-İslâmiyye, 1970.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ'. *Müsnedü'l-Fârûk*. thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî. 2 Cilt. Mansura: Dâru'l-Vefâ', 1991.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed. *Garîbu'l-hadîs*. thk. Abdullah el-Cebûrî. 3 Cilt. Bağdat: Matbaatu'l-Ânî, 1397.
- İbn Kutlûboğâ, es-Sûdûnî. *es-Sikât mimmen lem yeka' fî'l-Kütübi's-sitte*. thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim. 9 Cilt. San'a: Merkezü'n-Numân, 2011.
- İbn Mâce, el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- İbn Mende, Ebû Abdullah. *Fethü'l-bâb fî'l-künâ ve'l-elkâb*. thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâyâbî. Riyad: Mektebetü'l-Kevser, 1996.
- İbn Nukta, Ebû Bekir. *Tekmiletü'l-İkmâl*. thk. Abdulkayyûm Abdurabbinnebî-Muhammed Sâlih. 4 Cilt. Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, 1989.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah. *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebîr*. thk. Alî Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 2001.
- İbnü'l-Adîm, el-Halebî. *Buğyetü't-taleb fî târîhi Halep*. thk. Süheyl Zekkâr. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1988.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec. *Kitâbu'd-Du'afâ' ve'l-metrûkîn*. thk. Ebû'l-Fidâ' Abdullah el-Kâdî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr. *Gâyetü'n-Nihâye fî tabakâti'l-kurrâ'*. thk. Gotthelf Bergsträsser. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1932.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddîn. *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- İbnü'l-Fakîh, el-Hemedânî. *Kitâbu'l-Buldân*. thk. Yûsuf el-Hâdî. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1996.
- İbnü'l-Faradî, el-Kurtubî. *Târîhu 'ulemâ'î'l-Endelüs*. thk. İzzet Attâr el-Hüseynî. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 1988.
- İbnü'l-Kayserânî, Ebû'l-Fazl. *el-Ensâbü'l-müttefika fî'l-hatti'l-mütemâsile fî'n-nakt ve'z-zabt*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411.
- İbnü'l-Mukrî, el-İsfahânî. *el-Mu'cem*. thk. Âdil b. Sad. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1998.
- İsmâîlî, Ebû Bekir. *el-Mu'cem*. thk. Ziyâd Muhammed Mansûr. 3 Cilt. Medine: Mektebetü Ulûm ve'l-Hikem, 1410.

- Kâ'bî, Ebû'l-Kâsım. *Kabûlu'l-ahbâr ve ma'rifetu'r-ricâl*. thk. Ebû Amr el-Hüseynî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. *İrşâdu's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 22 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2021.
- Kudâî, Ebû Abdullah. *Müsnedü's-Şihâb*. thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.
- Kuzudişli, Bekir. *Aile İsnâdları*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021.
- Küçükosman, Hasan. "Şehirlerin Fazileti Üzerine Bir İnceleme: Askalân Örneği". *Dergiabant* 13/1 (2025), 140-159. <https://doi.org/10.33931/dergiabant.1629685>
- Mâlik b. Enes, el-Yemenî. *el-Muvatta'*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabiyye, 1995.
- Mansûrî, Ebû't-Tayyib. *İrşâdu'l-kâsî ve'd-dânî ilâ terâcimi şüyûhi't-Taberânî*. Riyad-Şârika: Dâru'l-Keyân-Mektebetü İbn Teymiyye, 2006.
- Marûf - Arnaût, Beşşâr Avvâd - Şuayb. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997.
- Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahman. *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâ'î'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Marûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988.
- Moğultây b. Kılıç, el-Bekcerî. *İkmâlu Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâ'î'r-ricâl*. thk. Âdil b. Muhammed-Üsâme b. İbrâhîm. 12 Cilt. Kahire: el-Fârûku'l-Hadîsiyye, 2001.
- Müslim, Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *es-Sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 5 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1991.
- Nesâî, Ahmed b. Şu'ayb. *Kitâbu's-Süneni'l-kebîr*. thk. Hasen Abdulmun'im Şilbî. 12 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Saîd b. Mansûr, el-Horasânî. *es-Sünen*. thk. Sad b. Abdullah b. Abdulazîz. 8 Cilt. Riyad: Dâru's-Sumay'î, 1997.
- Saîd b. Mansûr, el-Horasânî. *es-Sünen (Tekmiletü't-Tefsîr)*. 3 Cilt. Riyad: Dâru'l-Ulûke, 2012.
- Saîd b. Mansûr, el-Horasânî. *Kitâbu's-Sünen*. thk. Habîburrahman el-A'zamî. 2 Cilt. Bombay: ed-Dâru's-Selefiyye, 1982.
- Sem'ânî, Abdulkerîm b. Muhammed. *el-Ensâb*. thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cinân, 1988.
- Sezgin, Fuad. *Arap İslâm Bilimleri Tarihi*. 17 Cilt. İstanbul: İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2015.
- Sübkî, Tâcüddîn. *Tabakâtu's-şâfi'îyyeti'l-kübrâ*. thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulv-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî. 10 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabîyye, 1964.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım. *el-Mu'cemu'l-evsat*. thk. Târik b. Avdullah b. Muhammed-Abdumuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1995.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1983.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım. *el-Mu'cemu's-sagîr*. thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1985.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım. *Müsnedü's-Şâmiyyîn*. thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984.
- Tahâvî, Ebû Cafer. *Şerhu Me'âni'l-âsâr*. thk. Latîfu'r-Rahman el-Behrâicî el-Kâsimî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2021.

- Tatlı, Mustafa. *Tâbiîn Döneminde Hadis Rivayeti*. Ankara: TDV Yayınları, 2023.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd. *el-Müsned*. thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1999.
- Temâmî er-Râzî, Ebû'l-Kâsım. *el-Fevâid*. thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1412.
- Tirmizî, Ebû İsâ. *el-Câmi'u'l-kebîr (es-Sünen)*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ukaylî, Ebû Cafer. *ed-Du'afâ'*. thk. Ebû Yahyâ el-Haddâd vd. 4 Cilt. Kahire: Dâru't-Tesîl, 2014.
- Yahyâ b. Maîn, el-Mürri. *et-Târîh (Ebû'l-Fazl ed-Dûrî Rivayeti)*. thk. Ahmed Muhammed Nürseyf. 4 Cilt. Mekke: Merkezü'l-Bahsi'l-İlim ve İhyâi't-Türâsi'l-İslâmiyye, 1979.
- Yakûbî, Ebû'l-Hüdâ. *el-Medhal ilâ Sahîhi'l-Buhârî*. Londra: Dârû Tevkîât, 2019.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdullah. *Mu'cemu'l-buldân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1995.
- Yerkazan, Hasan. "İbnü's-Salâh'a Nispet Edilen Müsnedü'l-Hâfız Osmân b. es-Salâh el-Eserî fîmâ verede mine'l-ehâdis fî Fazlî'l-İskenderiyye ve 'Askalân İsimli Eser Üzerine Bir Değerlendirme". *Eskiye* 43 (2021), 55-76. <https://doi.org/10.37697/eskiye.838001>
- Yılmaz, Hayati. "Reyhâne bnt. Şem'ûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/41-42. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Yiğit, İsmail. "Ribât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/76-79. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Yücel, Ahmet. *Hadis İlminde Tenkit Terimleri*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Tarihi*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2021.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed. *el-Muğnî fi'd-du'afâ'*. thk. Nûreddîn İtr. 2 Cilt. Katar: İdâretu İhyâi't-Türâsi'l-İslâmiyye, 1987.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed. *Kitâbu Tezkireti'l-huffâz*. thk. Zekerîyyâ Umeyrât. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed. *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*. thk. Alî Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1964.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed. *Târîhu'l-İslâm ve vefayâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. thk. Ömer Abdusselâm Tedmürî. 52 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1994.